

LUBJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

II.

1908

Vsebina februarskega zvezka :

1. Vladimir Levstik: <i>Sonet</i>	65
2. Dr. Ivan Tavčar: <i>Izza kongresa</i> . (Konec)	66
3. C. Golar: <i>Nevihita</i>	73
4. I. Glonar: <i>Po vasi</i>	73
5. Dr. Jos. Tominšek: <i>Slavna in bedna Italija</i> . (Dalje prihodnjič.)	74
6. Sobjeslav: <i>Tako in obratno</i>	79
7. Ivan Cankar: <i>Pravična kazen božja</i> . (Dalje prihodnjič.)	80
8. Vojeslav Molè: <i>Domovina</i>	86
9. Dr. Karel Hinterlechner: <i>Slovenska znanstvena organizacija in naše vsehčiliško vprašanje</i> . (Konec prihodnjič.)	87
10. A. Aškerc: <i>Balada o lepi Urški</i>	96
11. Dr. Dragan Šanda: <i>Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva</i> . (Konec prihodnjič.)	99
12. Ljudmila Poljanec: <i>Carigradske vizije</i>	102
13. Dr. V. Šmid: <i>Staroslovenski grobovi v Bohinju</i>	104
14. Podlimbarski: <i>Iz starih zapiskov</i> . (Dalje prihodnjič.)	107
15. Adolf Robida: <i>Vampir</i> . (Konec prihodnjič.)	113
16. Književne novosti.	
<i>Ivan Cankar: „Zgodba iz doline šentflorjanske“</i> . — Vlad. Levstik: <i>F. M. Dostojevskega „Zločin in kazen“</i> . — C. O. N.: <i>Ivan Lah: Vaška kronika</i> . — Dr. Jos. Tominšek: <i>Zbornik</i> . (Konec prihodnjič.) — Dr. P. Grošelj: <i>Ivan Macher: Prirodopis živalstva</i> . (Konec prihodnjič.) — Anton Jeršinič: <i>Valter Smid: Die Reihengräben von Krainburg</i> . — „Komunistični manifest“, K. Marx, Fr. Engels — M. I.-Č.	117
17. Glasba.	
Dr. V. Foerster: <i>Spominski večer Simonu Gregorčiču</i> . — Jak. Aljaž: <i>I. zvezek mešanih in moških zborov</i> . — Zorko Prelovec: <i>Idrijske narodne pesmi</i>	121
18. Upodabljajoča umetnost.	
<i>Slovenska moderna umetnost, pomen razstav in kritik</i> . (Dalje prih.) — <i>Slovenski umetniki na tujem</i>	122
19. Gledišče.	
Dr. Fr. Zbašnik: <i>Slovensko gledišče. A. Drama. B. Opera</i>	123
Vladimir Levstik: <i>Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Ivan Cankar</i>	124
20. Med revijami.	
<i>„Mlada Hrvatska“</i> . — Dr. D.: <i>Moderni Revue</i> . — Dr. Fr. Ilešič: <i>Slavjanskija Izvěstija</i>	127
21. Splošni pregled.	
Dr. Fr. Ilešič: <i>O Simonu Gregorčiču</i> . — <i>Prevodi iz tujih jezikov</i> . — Dr. Fr. I.: <i>Dr. Jos. Karásek: „Havlíček in Slovenci“</i> . — <i>Tri častne nagrade</i>	127
<i>Listnica uredništva</i>	128

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po eden pot na mesec v zvezkih ter stane vse leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrto leta 2 K 30 h.

Za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in za uredništvo odgovoren: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Knaflovih ulicah št. 5. v Ljubljani.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Sonet.

Zapojem ti o hrepeneči skali,
kako nosila je skrivnost višin
pod sponami predjutranjih temin,
dokler je niso žarki obsijali.

Zapojem ti o zori jedva vstali,
ki zlati smeh iz bledih še modrin
razsula je nad gluho bol pečin,
da v iskrah so jim vrhi strepetali.

Ne bom ti pel o skali hrepeneči,
zapojem ti o sebi: nema zver
sem stopal s srdom kroginkrog po ječi.

In tebe pel bom, Laž mogočna, ker
si dala duši moji sen o sreči,
kot solnce skalam luč skozi vesmir!

Vladimir Levstik.

Izza kongresa.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Konec.)

d polšestih dalje so se že trgale množice, da bi si pribojevale najugodnejši prostor ob cesti, po kateri sta se imela pripeljati „oboževani“ cesar in „najboljša“ cesarica. V gneči je bilo opaziti obilo znancev, katere je prignala radovednost na „komercialno cesto“.

Na ovinku pred Figovcem je stal gospod Ciril Erbežnik s cilindrom. Pri sebi je imel gospod Vincenca Lukmana in njegovo ženico. Uživala sta še medene tedne, on s pobožno vdanostjo, ona pa s pobožno srečo. Zategadelj sta bila najprej pri prvi maši v Šenklašču, potem sta pa tudi prišla gledat, kako se cesar odpelje. Srečal ju je gospod Ciril ter jima preskrbel dober prostorček. Preril ju je skozi množico, in ker je bil duhovnik, je smel suvati s komolcem na vse strani, ne da bi si bil kdo upal, upirati se mu.

„Tule bomo obstali,“ je izpregovoril zavestno, „in gledali cesarju ravno pod nos! No, kaj pa je kaj novega, gospa Marička?“

„Vse dobro, vse dobro!“ je sladkolela.

Obrnil se je do moža: „In ti, Cene? Slišal sem, da sta si obljubila vedno devištvo, predno sta se bila vzela! Ali je res, kali? Hej, Cene!“

Cenetu je kri zalila obraz.

„Ne tako! Herr Ciril, ne tako!“ je sramežljivo šepetala nekdanja vdova Dagarinova.

„Poglej ga no,“ je vpil Ciril, „kako je rdeč, kot rak v ponvi!“

Bivšemu teologu je primanjkovalo sape. Gospod Erbežnik pa je tlesknil z roko ob roko: „Ti kujon ti!“

Z zadrego obeh zakonskih se je takoj okoristil: „Nič ne de, Cene! Jutri pridem k vama na večerjo. Pa Cumpeta pripeljem s sabo! Ali kaj dobrega mora biti, gospa Mica!“

„Bo, bo, Herr Ciril!“

V bližini te trojice sta tičala Urban Pintar in Topolščakov oče. Prvi ni bil več sam sebi podoben. Dóčim je bil stari Topolščak lepo rejen in tudi čedno opravljen, je na Urbanu vse viselo in tudi obleko je nosil posvaljkano. Izginil mu je bil okrogli trebušček in kosti so mu štrlele iz žalostnega obraza.

„Hov! hov!“ je zastokal, ker ravno drugega ni vedel izpregovoriti.

„Torej oženil si se,“ je pričel Topolščak, „in Komarjevo Magdaleno si vzel?“

„Hov! hov!“ je ponavljal Pintar.

„Kaj pa kaj žena? Si zadovoljen, kaj?“

Oni je pogledal v zrak: „Kaj čem odgovoriti? Saj veš, komar je komar?“

Topolščak je izprevidel, da ta govornica ni prijatelju všeč. Zatorej je odnehal.

„Slabi časi so zdaj!“ se je oglasil Pintar ter tako zasukal pomenek na drugo polje. „O Dolničarju si gotovo že kaj slišal, o bogatem Dolničarju na Brvicah pri Šmarju?“

„Ničesar nisem slišal,“ je odgovoril Topolščak. „Kar smo imeli tisto žalost, živimo le bolj zase in ničesar ne izvemo!“

„O Dolničarju nisi ničesar čul? Čudno! To pa vendar veš, da se valja po denarjih in da bi jedel konjski gnoj, če bi ga želodec prenesel. Tako skop je!“

„Bogati ljudje so navadno taki!“

„Denar ima pa zakopan ali v hlevu, ali v kleti, ali v kovačnici. Par mernikov cekinov! Pa gotovo!“

„Oj! oj! Kako ti bogatini žive v vednih skrbeh!“

„Tolovaji jih zalezujejo. Pred tremi dnevi so se oglasili tudi pri Dolničarju. Bržčas kaki Hrvatje z zamazanimi obrazi. Pretepravali so ga, na živem oglju so ga pekli. Šele proti jutru so jih pregnali sosedje. Celó mesto govori o tem.“

„Je izdal svoj denar?“

„Bog ne daj! Kot janjec je bil pečen, a denarja ni izdal. Hrvatje so s praznimi rokami odrinili bogvekam in pravica jih še nima. Stari pa tudi umira in nič se ne zave. Če umre, se ne bo vedelo za denar. Potlej bi bilo dobro kupiti njegovo posestvo! Ko bi človek imel denar!“

„Take bi morali obesiti,“ je menil Topolščak.

„O, kaj še!“ se zatogoti Pintar. „Koga pa danes še obesijo? Ta prokleti Škile, ali mi ni ukradel polovice življenja? Na beraško

palico me je spravil! Par let je dobil, jaz bom pa moral dosti prej v grob! Koga pa danes še obesijo?"

„Saj si nekaj nazaj dobil,“ ga je tolažil oni.

„Ne beliča! Kar je ostalo v knjižici, je pograbila Magdalena, da nimam čisto nič!“

„Kar je mož, to je žena!“

„Ni res! Le takih bedastoč ne govori! Revež sem!“

Ker Topolščak ni vedel drugega vprašati, je vprašal: „A še pere pri korarjih?“

„Zmeraj bolj,“ je zastokal Komarkin mož, „mene v zahvalo pa še stepe, če ni drugače! Ta prokleti satan!“

Debele solze so mu silile v oči, zato ga Topolščak ni dalje izpraševal.

„Pri vas imate pa denar?“ je pričel Pintar po kratkem premolku, potem ko je bil solze pogoltnil.

„Neki oficir nam ga je prinesel. To je že res, pomanjkanja ne trpimo. Pa kaj nama hoče, ko nimava več otrok!“

Tu so zopet Topolščaku solze zalile oči. Oba sta utihnila.

Malo naprej, na ovinku pred Piškotovo gostilno je bila večja gosposka družba. Gospa Primčeva s svojo hčerko Julko si je zbrala tu svoje prijateljice. Te so med sabo klepetale, mala Julka pa se je koketno ozirala po mladeničih.

„Mama,“ je vzkliknila, „tam so Scheuchenstuelovi!“

Karajoče se je ozrla gospa mama po nji: „Plemeniti Scheuchenstuelovi! Kolikokrat naj ti še to povem! Kdaj se že vendar privadiš spodobnosti!“

Deklici se je povесila šobica: „Eh, kaj!“

„Vidite, prijateljice,“ je potožila mati, „kake križe imam že sedaj ž njo!“

Julka je bila jezna, to se ji je kazalo na obrazu.

„Gospodična,“ je šepnil nekdo za njo. Prešeren se je bil prihotopil do nje in sedaj jo je hotel nekoliko potolažiti. Dijaček se je zanašal na znanje, sklenjeno na redutni galeriji. Pa se je silno opeknel. Mala oseba se je ošabno obrnila, dijaka nekaj časa zaničljivo gledala, potem pa se je izlila njena jezica: „Kdo pa ste vi, da se drznete z mano govoriti?! Jaz vas ne poznam!“

Bodočega pesnika je oblil pot in zmuznil se je med množico, da ga v hipu ni bilo več videti.

Tudi ljubljanski Napoleonovci si niso dali kratiti veselja, da bi ne gledali odhajanja cesarske dvojice. V bližini gospe Primčeve

in njene družbe so se bili utaborili, in sicer prav vsi. Prišel je bil obristvahtmajster Alborgetti, komandant Tine Dreo, kapitanlajtenant Miklavž Recher in vsi drugi. Tudi rajtoficir in sekreter-suplent ljubljanskega magistrata, gospod Miha Martin Gerson, je bil tamkaj. Danes je bil glavna oseba in tovariši so stali okoli njega z nape-timi obrazi. V rokah je imel zamazano polo.

„Vidite, gospodje,“ je izpregovoril važno, „tole so danes po noči nabili!“

„Kje? Kje?“ je hitel kapitanlajtnant.

„Na šoli, na svetega Jakoba cerkvi in na kresiji!“

„Komu velja?“ je vprašal obristvahtmajster počasi.

„Naši aristokraciji,“ je odgovoril Gerson. „Ta jih mora po-slušati. Čujte!“

In sekreter-suplent je zamolklo čital:

Diese, die Brut des Adels hier,
Die glaubt in ihrer Weise,
Dass ihnen, dieser ausgepausten Bestie,
Kein Mensch mehr gleich!
Doch wartet nur ihr Hundsgewiss,
Wenn ihr nicht bescheiden seid,
So werd ich euch noch züchtigen,
Bis in die Ewigkeit!

Auch gebt euch keine Mühe, uns auszuspiiren,
Ihr würdet nur die Zeit umsonst verlieren!
Wir sind unser acht,
Und nehmen uns stets wohl in Acht!

„Vraga! vraga!“ je vpil Matija Kiker, „to je pa ostra sol! Prav jim je! Kaj pa posamezni, ali je dobil tudi vsak svojo juho?“

„Gotovo!“

Najbolj radoveden je bil praporščak Serneč: „Kdo pa? Kdo pa?“

In Kiker je dostavil: „Ali so Turjačanu katero pripeljali po grbi? Kar se z Metternichom tikata, od napuha kar ne more spat!“

„V prvi vrsti jo je izkupil Turjačan,“ je pritrdil rajtoficir.

In Gerson je čital:

Hier steht und tanzt Graf Auersperg, der Benedikt,
Der mit Liebe jedes Dienstmensch beglückt,
Er glaubt, dass ihn mit seiner Equipage und Bettelgeld
Kein Mensch sei gleich in unser Krainer Welt!

Polde Frörentich je od notranjega veselja zastokal: „Jezus, če to izve gospa grofica! Je pa res dobro!“

Vsem se je stvar videla dobra in vsi so grofu Turjaškemu iz srca privoščili, da se je njegovo ime blestelo v tem paskilu. Abraham Buserin, bivši član meščanskega odbora na magistratu in po svojem poklicu krojač, je imel posebno piko na mladega rakovniškega grofa, ki je nekdanj grdo ravnal z nekim krojačem pred škofijo. S tenkim glaskom je vprašal:

„Hudimana, morda je pa tudi grof Barbo vmes? Prav bi mi bilo!“

In Gerson je zopet čital:

Schaut doch den schönen grafen Barbo an,
Der kaum lesen, schreiben und rechnen kann,
Er wurde aus der Schule excludirt,
Und als Praktikant beim Kreisamt acceptirt!

„To ni nič posebnega!“ je godrnjal Buserin. „Lahko bi mu bili več povedali! In po pravici!“

Ko je Gerson razložil, da so omenjeni še baron Schweiger — dieser arme Hund —, grofica Thurnova — die süsse Klementin —, knez Porzia — dieser ausgehörnte Geck —, grof Lichtenberg — ein ausgemachter Tropf —, gospa Burgerjeva — diese alte, ausgesuchte Haupt-Canaille —, Jelačić in Mandelstein iz Zagreba, gospodična Kalchbergova — dieses dumme — Gesicht —, grof Tonerl Thurn, baronesa Taufererjeva —, je častita družba soglasno sklenila, da se zvečer zbero v zadnji sobi pri Deteli, kjer bodo ves sramotilni poem zauživali od točke do točke.

„Predno nehamo,“ je del sekreter-suplent, „pa vendar še poslušajte, kako jo je izkupil gospod okrožni glavar!“

O seht den Kreishauptmann an,
Diesen alten Eselskopf!
Er lacht sich an noch einen zweiten Kropf,
Weil seine gute Frau noch voll Liebe lacht
Und ihn zu einem der gehörnten Häupter macht!

Omenili smo ta pamflet, ker nekako razsvetljuje moralo tedanje Ljubljane in ker je dokaz, da je — vzlic vsem kongresom — proti aristokraciji in birokraciji že tedaj tlelo pod pepelom. Naravno, da je nastala po mestu prava senzacija. Plemiči so divjali, pričele so se dolge preiskave, ampak ostalo je pri tem, kar so nepoznani zločinci prorokovali:

Auch gebt euch keine Müh, uns auszuspiiren,
Ihr würdet nur die Zeit umsonst verlieren!

Iz dalje so se oglašali klici. Cesar in cesarica sta prihajala. Vozila sta se v odprtem vozu in milostivo se zahvaljevala množicam, ki so kričale „vivat!“

Najbolj navdušena je bila Židanova mama. Z belim robcem je migala in živahno je klicala „vivat!“

Bila je tako lepa, da jo je opazilo tudi cesaričino oko.

„Glej, kako krasna ženska!“ je izpregovorila Karolina Amalija proti visokemu soprogu.

Tudi cesar Franc je spoznal mater Židanovko, a je odgovoril hladnokrvno: „To je ženska, h kateri je zahajal ruski car na ledice!“

Megla je legla na obraz Karoline Amalije, postranski pogled je zadel oboževanega cesarja; nato je obrnila pogled v drugo stran in nekaj zamrmrala. Glasilo se je kakor znana francoska besedica, ki je bržkone veljala ruskemu caru. A svojega moža ni več pogledala in tudi množicam ni več odzdravljala.

* * *

— 21. Mai

Morgen reise ich ab, gedenke in Begleitung der Schloßbesitzer von Radmannsdorf einen kleinen Abstecher nach dem Veldeser See zu machen und dann auf dem Wege über die Wurzen nach Wien zurückzukehren.

Iz Metternichovih zapiskov.

Knez Metternich je zapustil Ljubljano dne 22. maja. Vreme, prej lepo in gorko, se je bilo med nočjo neprijetno izpremenilo. Ko se je dolga vrsta voz, s katerimi se je vozil knez, premikala od Podbrezja proti Radovljici, je bila krajina zagrnjena v sneg in od planin je brila ostra sapa. Dežilo in snežilo je, tuintam se je oglašal grom.

Šele, ko so dospeli v bližino prijaznega gorenjskega mesteca, je povedal Metternich, da hoče presenetiti svojega prijatelja Thurna. Sam pri sebi se je hotel tudi posloviti pri Evi Luizi, svoji občudovalki, na katero je zadnje čase prav močno mislil. Sam ni znal zakaj, dasi vsakemu starikastemu možu dobro de, če ga občuduje mlada deklica. Knez Metternich pa je hotel še posebej pokazati, da ne odhaja v jezi radi afronta, katerega mu je bila med kongresom povzročila Thurnova kontesa.

Ko so vozovi priropotali v Radovljico, je bilo presenečenje popolno pri meščanih in pri grajskih. Takoj se je nabrala množica pred gradom in prodajala zijala.

Ko je knez Metternich stopal navzgor po krasnem grajskem stopnišču, mu je nasproti prihitel domači grof s svojo soprogo. Poljubivši roko hišni gosposinji, je del galantno: „Morala ste vedeti,

grofica, da mi srce ni dopuščalo, da bi se ločil od dežele, ne da bi se poslovil pri Thurnovih!"

Večje časti Thurnovi še niso doživeli! Drag je bil gost, in najsi je gostoljubnost zahtevala še toliko žrtev: knez je Thurnovim dobro došel! Odkazalo se mu je stanovanje v gradu, kjer je prenočilo tudi obilo spremstva. Drugo se je pa poteknilo po Radovljici, tako da se je v zadovoljnost knezovo prav hitro vse lepo uravnalo. Sedaj je knez izvedel, da je Eva Luiza nevarno bolna, in opazil je tudi, da je grofica mati kazala objokane oči. Bila je že tako slabotna, da ni več mogla vstati iz postelje, zategadelj je knezu Metternichu v prvem hipu niti pozdraviti ni bilo mogoče. Šele po obedu ga je spremila grofica v sobo svoje hčere.

V stolu je slonela Eva Luiza. Bila je kakor senca, kakor cvet uvel! V kratki dobi jo je bila bolezen uničila in sedaj je umirala.

Knez Metternich je to občutil in skoraj milo se mu je storilo. Kot diplomat je vedel svoje občutke prikriti. Prisedel je k nji, jo prijel za koščeno ročico ter izpregovoril: „Naša Eva Luizica je malo bolehnna, to provzročuje bolečine vsem njenim prijateljem. Pride pa gorka pomlad, pridejo sape od juga, in naša Eva Luiza se očvrsti kakor postrv v potoku. Tako bode, prjateljica!“

Dolgo ga je gledala, pa je bila od sreče tako razburjena, da ni mogla izpregovoriti.

„Tudi njegovo veličanstvo, ruski car, mi je izročil svoje pozdrave do vas, kontesa!“

To je ni brigalo dosti: „Vi knez ste še vedno velik, mogočen gospod!“

Velike, svetle svoje oči si je napajala na njegovi osebi!

„In grofica Esterhaszyjeva?“ je vprašala zamolklo. Rdečica ji je za hip preletela obrazek, tudi knez je malo zardel.

„Je že davno na Dunaju!“

„Sporočite ji, da naj mi odpusti!“

Pristavila je: „Kako lepo je, knez, da ste me obiskali na smrtni moji postelji!“

„Kontesa!“ je vzkliknil očitajoče.

„Včasi je lepše umreti nego živeti!“

In zopet je napajala svoje oči na njegovi osebi.

„Nekaj bi vas prosila, svetlost!“

Obšla jo je sramežljivost, da je umolknila. Dvignila je oči proti njemu in iz teh oči ji je žarela ljubezen, tista ljubezen, ki veže moško bitje na žensko od pričetka svetov.

„Skoraj vsako noč se mi sanja o tem!“ je govorila sama sebi.
 „Zdi se mi, da bi laglje umrla potem!“

Zopet ji je zastal glas.

„Govorite, kontesa!“

„Samo poljub z vaših ust!“

Komaj je razumel te besede, ki jih je šepnila v francoskem jeziku. Kavalirsko je vstal ter je kipeče poljubil blede ustnice.

Ko je knez Metternich zjutraj zapuščal Radovljico, so peli zvonovi v stolpu. Po noči je bila preminila kontesa Eva Luiza. —

Nevihta.

Čarovnica je splavala iz lesa
 in završala kot vihar —
 utrgala se težka je zavesa,
 zaoril grom, se vžgal požar.

V hrumenje grem nevihte razdivjane,
 po ogenj grem nebeški v noč,
 da trudna duša mi k svetlobi vstane,
 razplameni se v meni moč.

C. Golar.

Po vasi.

Po vasi stopa mimo znane hiše.
 Po steklu cvetke se vijó ledene,
 mrak se iz dolov dviga više, više
 in vihra mete čez ravni snežene.
 Po vasi stopa mimo znane hiše.
 Iz oken glasek znan ga ne pozdravi,
 obraz se znan med cvetkami ne javi.
 Le led na okno svoje cvetke riše
 in v sobo tiho mu pogled zastira,
 k slovesu burja burno pesem svira.
 Po vasi stopa mimo znane hiše.

I. Glonar.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos, Tominšek.

II. Koščki italijanske romantike.

a potovanju hočemo vsekakor nekaj „doživeti“. Čemu bi sicer potovali? Vsakdanje enakomernosti imamo obilo doma, tam zunaj nas pa čakajo „dogodivščine“; le sprožiti jih je treba! Morda smo baš mi tisti, ki jih bomo sprožili. Mikavnost neznanosti zadobi privlačno silo tajinstvenosti in nas zgrabi včasi z neodoljivo silo. Kdo še tega ni izkusil? Še pred nekimi minutami smo mirno zajemali juho ali srebali kavo — kar nas nekaj zgrabi, da se nam napno mišice, zastane sapa, se vzbočijo prsi in da, kakršen je pač naš temperament, ali udarimo s pestjo ob mizo ali pa sentimentalno vzdihnemo, rekoč: „Ven, ven iz tega ozkega zidovja in iz tesnih naših mej, ven v živi svet, med dogodke, med čine!“ . . . Prijela se nas je romantika!

Kdor izmed nas je svoj lastni gospodar, ta stoji nekaj dni, nekaj ur pozneje na kolodvoru ali na krovu parnika, koprneč po daljavi; kdor pa je suženj časa in razmer, ta premeri v duhu vse daljave in zida lepo vilo ob daljni morski obali, se bori v pustinji z levi, se šeta v razkošju bogatih, umetniških mest . . . Taki smo! Mesece in mesece smo krotki in ukročeni zemljani, a namah se nas loti pradijnost. Rojeni vagabundi smo, najmanj zadovoljni z mirno zadovoljnostjo, ker se je zavedamo šele tedaj, ko ž njo nismo več zadovoljni, in ker jo tako hitro pozabimo, to nerazburljivo navajenost. Malo pustolovca je vsak izmed nas, naj se kaže to naše svojstvo tudi v različni, vsaki osebnosti prikrojeni obliki; najelementarnejše pa stopa pustolovski nagon na dan v hrepenenju po novih, velikih, imenitnih doživljajih! Drži nas romantika! Doživeli bi radi romane!

Toda kako? Kako jezdimo mi moderni „junaki“ v deželo romantike? Komodne barbare nas imenujejo. Res! „Doživeli“ bi radi kaj velikega — pa presedimo tisoč kilometrov na mehki blazini. Užitek nadomeščamo z udobnostjo, doživljaji so nam prizori in predmeti, ki jih označuje naš Baedeker z zvezdico, priroda je „interesantna“,

umetnine je „vredno“ pogledati — tako res delamo, a prav zadovoljni le nismo. Naše občudovanje je bolj osuplost vsled množice vtiskov nego presenečenost in zavzetost vsled kakega mogočnega vtiska. Mi pa iščemo grandioznosti! Ker je ni namah dobiti v kvaliteti, si jo skušamo skupiniti po kvantiteti; odtod tista nervozna hitrost v potovanju, nemirno izpreminjavanje, neprestana vožnja iz kraja v kraj, čez hrib in dol, po morju in skozi tunele. „Kje je romantika?“

Oj kultura, oj veda, oj šole! Vsega smo se že doma naučili, kar vidimo v tujini; v krasnih slikah smo že proučevali pokrajine in mesta, ki se nam zde potem v prirodi — manj lepa, nego so bila na sliki. Kinematograf nam predočuje hipoma cele prizore, ki jih v tej slikovitosti v originalu ne bomo videli; kako boš n. pr. ob „Velikem kanalu“ v Benetkah videl tisto krvavo in pestro žaloigro, kakor jo kažejo občinstvu pri teh električnih predstavah? Med potom iz Pize v Genovo dospemo v osredje domovine kararskega marmorja; ali toliko pravzaprav ne vidimo, če porabimo ves dan, kolikor nam pokaže kinematograf v petih minutah! Prenasičeni smo, preveč poučeni (ne preučeni!), zato nas tako težko zaloti tisto naivno romantično občudovanje, ki prevzame n. pr. dečka iz oddaljene gorske vasi, kadar prvokrat vidi mestno ulico, železnico. Mi romantike le iščemo.

Seveda, priznali ne bomo radi, da pravzaprav nje iščemo na zdaj čisto modernem rimskem Kapitoliju (Campidoglio), kamor se vozijo s fijakarji imenitni gospodje, rimski občinski svetniki, v ondotno magistratno palačo; ne zavedamo se, da vzdihamo za njo, ko se zbojimo hudega črnega psa v vinogradu nad prastarim mestom Chiusi; nočemo si priznati, da se nam sanja, kakor bi bila vsa cvetoča Lombardija odeta v soparo romantike, dokler se ne približamo in vidimo, da se dviga dim iz tovarne za — salame...

Le ena romantika nam ne uide, to je romantika študij in romantika spominov. Duhovi stare, slavne preteklosti se dvigajo povsod: z bojišč, kjer se je odločevala usoda celih narodov, iz mest, ki so preživela tisoče let, iz poslopij, ki pričajo o podjetnosti in umetniškem čutu prošlosti tako jasno, da nas je skoraj sram puhle spretnosti današnjega veka. — Krasno je res Leopoldsteinsko jezero na Gornjem Štajerskem; a kaj so divje koze, ki jih moremo iz ondotne jezerske restavracije opazovati, napram spominski romantiki, ki je v njo ovito Avernsko jezero (zapadno od Napolja), ki je po obliki in velikosti nekaj podobno Leopoldsteinskemu! Debele

skale iz vulkanske lave ga obdajajo, vse jezero je le velikansko žrelo starega vulkana in na njega jugozapadu ležeči okrogli „Novi hrib“ (Monte Nuovo), ki ga občudujemo že iz lepega kopališča Pozzuolija prekó blestečega morja, je nastal šele pred petsto leti! Zato nam njegovih poldrugosto metrov višine v prvem trenutku zbuja več romantike nego Mangartova stena v ozadju gorenjega Klanškega jezera. Vsa zemlja, tja do Kume, je čudovita, nestalna; zadušljivi plini puhtijo iz nje, kjer je gorenja plast predrta; v pekel se je prišlo skozi Avernsko jezero — tako so verovali starodavniki, „sloveča Sibila“ je stanovala tu kot hišnica za staropoganski pekel in „pobožnega“ Eneja je peljala tja, tako bero naši višjegimnazijci v Vergiliju. Tudi zdaj lahko gremo v „Sibilino jamo“ na južnem bregu Avernskega jezera za kakí dve liri vstopnine, ki si jo vzame vodnik zase in za luč. No, kakih pet minut hoda in videli smo jamo, umetno narejen rov brez vsake znamenitosti; videli smo celó „Sibilino kopel“, podzemsko sobico, kamor se izteka mlačen vrelec. Ko smo se otresli beraških ciceronov in korakamo po prašni cesti nazaj proti jugu k morju, se pač spomnimo krasot naše Postojnske jame. Ko bi tudi njo opeval kak Vergilij in ko bi tudi tu bila izvrševala svoje stavbe in naprave cesar Avgust in njegov prijatelj Agripa, potem bi šele oživele vabljive Sirene, ki spe tudi v Postojnski jami!

Take romantike je v Italiji dosti, skoraj preveč; popotnik se je že navadi in ni mu lahko vedno in vedno gledati z dvojnimi očesom: z očesom sedanosti in prošlosti. In naposled: kdo se res prav zaveda te romantike toliko, da postane zanj užitna in užitek? Takih ni baš mnogo. Le kdor je o vsem dobro poučen, zre z zavzetim srcem preko vidnih znakov — ostankov v istinito preteklost, t. j. v preteklo življenje; saj dokler imamo in zremo pred seboj le mrtve objekte, le objekte same, tako dolgo smo šele začetniki — učenci, ne tvoritelji mojstri, ki sestavljajo iz kamenčkov mozaike, iz čepinj krasne posode, iz razvalin razkošne dvorane, iz podstavkov nekaterih stebrov bogate templje, iz govornega odra (n. pr. na rimskem forumu) celo ljudsko zborovanje, iz potlakane ceste promet v njej, iz pokrajine same pa ljudstvo in njega kretnje. Treba je videti Apeninsko gorovje s strmimi pobočji in ozkimi, globokimi prelazi, da prav razumemo, zakaj so Rimljani segli preko njega razmeroma pozno in zakaj se je Hanibal tako žuril s preko-račenjem, zakaj je še dandanašnji gornji Italijan po jeziku in značaju zelo različen od Toskanca, da ne govorim o Kalabrijcu in Sici-

lijanu. — Apenin mi pojasnjuje še nekaj drugega. Zakaj so bili Rimljani in so še Italijani tako spretni zidarji in baš zidarji, ne morda tesarji? Ko sem prepotoval Italijo, mi je postalo jasno. V Apeninu, ki je last pravzaprav vse Italije, imajo Italijani nedosežno dober stavbarski kamen, ki je zanje tem večje vrednosti, ker je v deželi, deloma baš zaradi prekamenitih tal, deloma zaradi uporabljanja teh tal v živilno produktivne svrhe, prav malo pravih gozdov. Vse stavbe — hiše, mostovi, plotovi, pretoki, odtoki — so kamenite in morajo biti često, vprav zaradi nedostajanja lesa, konstruktivno dokaj preudarno zgrajene. Zato zna vsak Lah zidati, kakor zna pri nas vsak kmet sekati in žagati, torej tesariti. —

Koliko pa jih je, ki prihajajo poučeni v deželo? Namreč poučeni po pravih študijah, ne le po kakem potopisu ali kakem vodniku, morda šele na licu mesta!

Eni romantiki pa je Italija domovina: romantiki umetnosti. Zaradi umetnin poseča še dandanašnji, ko je potovanje moderno, Italijo gotovo največ odstotkov vseh popotnikov. Seveda, vpraša se, koliko imajo ti pravega umetniškega dobička od svojega potovanja. Prav močno se mi zdi, da bi bila njih korist v tem oziru ista, če bi si ogledali prekrasne zbirke srednjeevropskih mest, ki imajo tudi „italijanske šole“ jako dobro zastopane in ki so si nabavile tudi iz staroklasične dobe toliko znamenitih del, da se ž njimi glede umetniške in historijske cene le nekatera italijanska dado merititi. Umetnik strokovnjak uživa kajpada vse drugače; on more soditi že iz potez, ki se zde neizvedencu pač le poteze, o celoti in lepoti; on vidi lepoto tudi tam, kjer laik ne vidi „nič posebnega“, kajti umetniku je vir lepote že umetniško stremljenje, kaže se morda še v neizvežbanih, a ostremu očesu vidnih znakov . . . Baš taka prikritost, rezerviranost — nasproti moderni in že ne več moderni kričavosti — privablja umetnike v Italijo. In zaradi nekaterih umetnin je treba iti v Italijo, ako jih sploh hočemo videti; kajti ne dado se odstraniti in prodati v inozemstvo, ker so neločljivo združene s kakim poslojem; posebno velja to o mnogih slavnih slikah v prelepah italijanskih cerkvah. Da omenim le najznačilnejšo: slavno, a sila obledelo sliko „zadnje večerje“ od Leonarda da Vinci na steni nekdanjega refektorija benediktinskega samostana poleg cerkve „S. Maria delle Grazie“ v Milanu. Tujcev se pred to sliko kar tare. Koliko jih je pač, ki bi kaj mogli presoditi nedosežno njeno lepoto?

Večina jih gre take umetnine pač gledat, da naposled morejo reči: „Tudi to smo videli!“ No, in vmes je tudi nekaj romantike.

Kakšno reprodukcijo, n. pr. one zadnje večerje, je pač vsakdo že videl, če druge ne, pa na mali podobici, ki si jo je kot otrok položil v molitvenik. Zdaj pa stojim tu pred originalom! In če ne čuti v meni nič umetnik, čuti pač človek! Vsakogar nekaj zgrabi, ko stoji pred takim umotvorom; pa ne zato, ker on spozna, da je umotvor res neprecenljiv, ampak ker veruje v njegovo neprecenljivost in vidi, kako se klanjajo tisoči in tisoči tej zanj nepresodljivi umetnosti.

Tako učinkuje le original! Vem to iz lastne izkušnje! V tolikih oblikah sem že videl Belvederskega Apolona: v natančnem posnetku iz malca, v ilustrovanih zgodovinah klasične umetnosti, na razglednicah! Ko sem v Rimu v vatikanski antični zbirki iz svetlega nekdanjega dvora „Cortile del Belvedere“, ki je sam poln dragocenih umetnin, stopil v stranski kabinet in stal, kakor v tihi kapeli, pred marmornatim Belvederskim Apolonom samim, sem za trenotek res pozabil, da živim v dvajsetem stoletju. Ne upal bi si tu glasno govoriti... In v prihodnjem kabinetu: glasovita skupina Laokoonova! Skoraj greh se mi je zdelo, da se tako delo profanuje s posnetki v naših šolskih knjigah, kjer poredni prsti naših učencev „popravljajo“ zamotano podobo... Do pravega razpoloženja pa nisem mogel priti n. pr. v Sikstinski kapeli; preveč je bilo tu ljudi in preglasno so kazali svoje občudovanje; eno pa je jasno: niti najboljši posnetek ne da niti pojma o tistem krasnem Michelangelovem stropu, ker bi ga morali posneti v izvirnih dimenzijah, ki je zanje narejen. Pred seboj imam slučajno še Michelangelovo kiparsko delo: njegovega silnega Mojzesa; na razglednici seveda! Kar zjokal bi se nad to bedno sličico, če se zmislím originala: da, tak je moral biti tisti izvoljenec, ki mu je Bog dal neposredno svoje postave! Le tak mož je mogel v sveti svoji jezi razbiti plošče s svetimi zapovedmi! In tak kip na ubogi razglednici!

Da, ta romantika, ki nas žene, da si skušamo v izvirniku prilaistiti oddaljenost v času in prostoru, ta nas ne zapusti nikjer v Italiji, niti pod zemljo. Katakombe! Da! V njih je še ohranjena tisočletna kontinuiteta. Neizpremenjene so še, duhovniki varujejo pristop v nje, a postali so le bolj vodniki, pa zares najvzornejši, ker niso vsiljivi. Čitali smo že o mučeniški smrti sv. Cecilije; v katakombah sv. Kalista vidimo pristni njen grob. Prava mučenica — to nas zgrabi! Tu moramo z roko prijeti dogodke in silovitost in strast prastare dobe... Da, muke, ogenj, kri, nasilje, smrt — to se menjava z najglobljim čutom za umetnost. — Pojdimo v Florencijo

(Firenze)! Na živahnem „gospoksem trgu“ (Piazza della Signoria) obstrmimo pred impozantno, silno zgradbo, podobno trdnjavi, pred „stara palača“ (Palazzo vecchio); postavimo se pred mogočni vodnjak, stoječ pred palačo, in opazujemo zdaj temno poslopje palače, zdaj kolosalnega Neptuna v središču vodnjaka. Ko slučajno pogledamo na tla, vidimo, da stojimo na bronasti ploči z napisom: ta nam javlja, da je bil dne 23. maja 1498. leta na tem mestu sežgan na grmadi Savonarola.

Vroča so bila tla italijanska! —

Popotnik ima nekake slutnje, da so še vroča.

Zato ga vleče tja tudi nezavestna romantika groze, strahu; nekaj take romantike doživeti si želi in se — boji. Dan na dan obiskovati galerije, razvaline, zgodovinske spomine, ta abstraktna romantika ga prenasiti. To je premalo osebno, preveč občevito, vsakomur kolikor toliko že znano, da bo naše pripovedovanje sprejel le s sporazumnim: „Seveda!“ Poučno je; senzacije ne zbuja! Popotnik pa bi se rad ponašal s prav osebnimi doživljaji, ki bi naj pokazali, da je — to svetu najbolj imponuje — imel in moral kazati pogum, to dandanašnji tako redko lastnost.

V udih nam še tiči spomin na nekdanjo romantiko potovanja samega kot takega. Seveda, ko so naši stari očeti šli na pot, tedaj so se oskrbeli z marsičem, kar se nam zdi sila — romantično, s samokresi, z bodalom! Zlasti Italija je zbuja in še obično zbuja misel na brigante, na maffio, in še mi smo čitali včasih res skoraj neverjetne vesti o drznosti laških roparjev. Ko prestopimo italijansko mejo, zlasti pa, ko imamo za seboj gorenjo Italijo, prične nas malo ščegetati pod kožo in ne čutili bi se prav varnih, ko bi ne vedeli, da se baš v najnovejših časih vršijo najdrznejši čini prav tako na Dunaju, v Pragi, v Berlinu in seveda v Ameriki in na Ruskem ali v Turčiji.

(Dalje prihodnjič.)

Tako in obratno.

Da si ti žareče solnce,
srebrotkan oblaček jaz,
to zastrinjal celo večnost
bi s poljubčki tvoj obraz!

Da sem jaz žareče solnce,
da si ti oblak svetla,
v bisere bi te raztopil
ter te naše nakoval . . .

Sobjeslav.

Pravična kazen božja.

Spisal Ivan Cankar.

II.

o je romal Martin Šobar ob tihi noči proti svojemu samotnemu domu, so bile čudno zbegane njegove misli. Nenadoma se človeku hudo stori, sam ne ve zakaj; grlo je suho, ustnice peko, v srcu leži nerazumljiva, temna žalost.

Zunaj vasi, v skritem zatišju doline šentflorjanske, je stal njegov dom; pred njim se je razprostiral velik vrt, nem in pust, ustvarjen za ljudi, ki hodijo počasi in gledajo v tla, s težkim spominom obremenjeni. Zapuščena in tiha so bila vijugasta pota, visoki, črni kostanji so segali prav do strme strehe in izza golih vej se je prikazalo sivo zidovje komaj ob jasnih zimskih dneh, ko so bila vsa okna zadelana in zabita in so bile vse duri devetkrat zaklenjene.

Še predno je stopil na vrt, se je Šobar strahoma ozrl in je poslušal s sklonjeno glavo. Iz doline se je glasilo prešerno ukanje: grešnik je oznanjal svojo čast in slavo. Šobar pa ni samo nejevoljno zamahnil z roko, ni samo zaničljivo pljunil v stran, temveč tudi strah je prešinil njegovo srce. Zakaj noč je bila tako nenavadna in ura tako čudna, da ni slišal samega ukanja, nego da je zaslutil iz daljne daljave ves temni greh, ki ga oko ni videlo, in vse pohujšanje, ki se je bilo pripetilo. Stresel ga je mrz in huda je bila njegova nejevolja.

„Kaj vruga se klati tod . . . kaj vruga ima opravila ž njim moja skrb? . . . Tako lepa bi bila lahko noč nocoj!“

Na pesku so hreščali njegovi trdi koraki; v kostanju se je napol vzdramilo, vzfrfotalo je narahlo in utihnilo . . .

Odklepal je duri in zaklepal; zamolklo so odmevali koraki in njemu samemu je bilo, kakor da že dolga leta ni hodil po teh samotnih hodnikih, po teh mrtvih izbah, in kakor da so bile blodne duše napisale svojo bridkost na te prazne stene. Prižgal je svečo in je stopil v prostrano izbo; tam je stalo v pozlačenem okviru ogledalo, ki je segalo od stropa do tal; ko se je ugledal Šobar, kakor je bil ob tisti uri in v nemirni luči ves bled in star, se je hitro okrenil in groza ga je bilo. Stal je s svečo v roki pred maj-

hnimi zaklenjenimi durmi in je čakal dolgo, kakor da bi se bal; nato je odklenil počasi; tat bi tako odklepal tuje duri, s sklonjeno glavo, s trepetajočo roko. Odklenil je in odprl ter je stopil v paradiž.

Troje izb se je vrstilo tam in vse so bile odprte, tako da je videlo začudeno oko do poslednje, kjer je visela od stropa rdeča svetiljka, večna luč; strah je bilo človeka te dremotne, tihe svetlobe in zdelo bi se mu, da bdi sam ob mrtvaškem odru. Mrtvo je bilo vse bogastvo paradiža; in ko bi človek zatisnil oči, bi ga izpreletela čudna misel: tiho, po prstih je šel gospodar teh črnih krasot, zaklenil je duri za seboj in se je obesil na vrtu.

Vse pohištvo je bilo temno, tudi preproge in zavese so bile temnordeče: ni ga bilo svetlejšega žarka, da bi se razveselilo prestrašeno oko; vse tri izbe so bile polne cvetic, ampak nad te cvetice se je pač sklanjal bled obraz in solze so padale nanje; niti tistega poslednjega opojnega vonja ni bilo, ki vstaja iz krivečih se, umirajočih listov.

Dvoje podob je bilo na steni; Šobar je vzdignil svečo in luč je posijala na dvoje belih, začudenih, preplašenih obrazov, dvoje drobnih, otroških obrazov, ki sta se zgrozila do smrti, ko sta ugle-dala greh.

Dolgo je stal Šobar pred njima; in takrat je bilo, kakor da so vztrepetale tiste napol odprte, plaho proseče ustnice in da je groza pogledala iz velikih oči. Šobar sam se je umaknil tej grozi, ker je bilo ob tisti uri njegovo srce nemirno in hudih slutenj polno.

Postavil je svečo na mizo, da se je opalila cvetica ter se zgrabila vsa črna; in je sedel na divan, v mrak.

„Kaj sem zakrivil, kaj sem storil?“ je pomislil in se je pogladil z dlanjo preko čela. „Tam sem pil, kjer je bil studenec najbolj čist — kdo pravi, da sem grešil? Veselje je kakor kruh: če shranim zase ves hlebec, ne ostane sosedu nič; in jaz sem bil pameten in sem vzel ves hlebec; drugi naj gledajo, kako bodo opravili . . . In kaj morem jaz zato, če jabolku ni bilo prijetno, ko sem ga grizel? . . . Igral sem se, prav prijetno se mi je godilo; in če se drugim ni godilo tako prijetno in če so vzdihovali ob mojem veselju — naj bi bili gledali, dokler je bil čas! Če bi se bil mene kdo oklenil z obema rokama, pritisnil ustnice na vrat ter se vsesal vame in srkal počasi, do konca, do kaplje: moja usoda, njegova pravica — kaj bi še nadalje vzdihoval in govoril? . . . Kesanje? Bridkost? Zdi se mi resnično, da bi ob tejle čudni in pusti uri poslušal nauke učitelja Šviligoja in da bi se morda celo

zaljubljen v grbavo moralo iz doline šentflorjanske. To bi bilo znamenje starosti in smrti. Star pa bi ne bil rad — strašna bi bila starost v tej skesanega rodoljubja polni šentflorjanski dolini . . . Čas je že, o sladka Melita, da te povedem v paradiz, zakaj vseh nadlog je že polno to žejno srce!“

Zatisnil je oči, da bi mislil sladke misli, ampak v tistem trenutku se je oglasilo pod oknom, na vrtu.

„Vstani, grešnik; vzdrami se, kujon!“

Šobar je planil in je odprl okno.

„Kdo si, ki se potikaš po tujih vrtovih in dramiš iz spanja poštene ljudi?“

Izpod kovanca je stopil črn človek; v senci širokega klobuka je bil njegov obraz, Šobar pa ga je spoznal in srce se mi je stisnilo, sam ni vedel zakaj.

„Nikar se ne jezi, grešnik! Prišel sem po noči, ker imam po dnevi preveč opravila; in za poetične duše je kakor ustvarjen ta polnočni izprehod po dolini šentflorjanski. Kaj bi ne odprl duri, da bi se pomenila o tem in onem?“

Malokdaj se je čudil Šobar, ampak v tistem trenutku se je čudil; malokdaj je jecljal, ampak takrat je jecljal.

„Kaj? . . . Ali niste morda . . . oprostite . . . ali ne prihajate morda iz krčme, gospod adjunkt? Kako bi se menila ob tej uri, ko je pozna noč in spanec na očeh?“

Človek pod oknom pa se je veselo zasmel.

„Da sem pijan, mislite? Prisegam, da še nikoli nisem bil tako trezen! Da prihajam iz krčme? O, iz vse drugih krajev prihajam . . . Le odklenite, le brž odprite: povem vam tako zgodbo, da je ne pozabite na vekomaj!“

Čudno se je zgodilo Šobarju: kakor v sanjah je stopil iz izbe, kakor v sanjah je šel po stopnicah, odklenil je težka vrata in je s prijaznim poklonom pozdravil ponočnega gosta; visoko je držal svečo in nemirna luč je trepetala na njegovi pleši.

„Zakaj, gospod adjunkt . . . ob tej pozni uri?“

„Vse se bo izkazalo in izravnalo!“ je odgovoril gost veselo in je stopal s hitrimi in lahkimi koraki po stopnicah, da ga je Šobar komaj dohajal.

V izbi, veliki in samotni kakor oskrunjena cerkev, je postavil Šobar svečo na mizo.

„Ne . . . čemu tukaj?“ je rekel gost in se je ozrl. „Pusto je tukaj in neprijazno . . . človeku bi se zdelo, da je na pokopališču

opolnoči. Saj me niste pozdravili odtod, ko sem vas klical . . . okno ni odprto! . . . Le dalje, gospodar!“

Šobar je stal sredi izbe in je pogledal v obraz svojemu gostu: obraz je bil vesel, iz oči pa je gledalo kakor teman ukaz. Počasi je stopil Šobar k malim durim in je odprl; bled je bil in roka, ki je držala svečo, se je močno tresla.

„Še nikoli ni prestopil tega praga nepoklican človek!“

Gost je stopil v prvo izbo, šel je počasi skozi drugo in tretjo in se je vrnil; izpregovoril ni besede, sedel je na divan in je skrnil obraz v dlani. Ob tuji bridkosti pa se je Šobar vzdramil; žile so se mu napele na čelu in ustnice so mu trepetale od srda.

„Kaj torej, gospod? Ali bo konec komedije?“

Gost je počasi vzdignil glavo in se je nasmehnil tako čudno, kakor da bi se na mrtvaškem odru nenadoma okrenil voščeni obraz in bi se prikazali beli zobje izza tenkih, sivih ustnic. Šobar se je umaknil za korak in je izbuljil oči.

„Nič strahu, nič strahu!“ ga je tolažil gost in se je smehljajal. „Jaz sem drugače vesel človek, rad se smejem, tudi kvante rad poslušam in ne bojim se nikogar, ne živih ljudi in ne duhov. Ampak ko sem pogledal tisto podobo tam na strani . . . grešnik, še vi se malo ozrite tja —“

— Šobar se ni ozrl —

„. . . takrat se mi je zazdelo, da so se trepalnice zgenile, da so se zgenile tudi ustnice in da so zašepetale . . . In glejte: vse na svetu bi pretrpel in prenesel, duhovom bi na pokopališču brke vihal in pipe prižigal — ampak čudno se mi stori in ves sem otročji, kadar ožive podobe na stenah . . . Zakaj ne sedete? Stojte se ne bova pogovarjala! . . . Tisto mlado dekle tam, lepo in sveto, upodobljen dih iz božjih ust — kakor prilepljeno je na steno, brez milosti izžeto, iztisnjeno in izsrkano do zadnje solze . . . Kaj me briga tisto dekle? Njeni duši ni treba priprošnje: šla je čista odtod. — Ali boste prilepili tudi Melito?“

Šobar se je tako težko in nerodno zgrudil na stol, da se je izba stresla. Njegov beli, sladki, v smehljajih se topeči obraz je bil nenadoma ves spačen.

„Nisem razumel . . . oprostite . . .“

„Ne razumeli? Čemu pa je prebledel hudodelec, ko je ugledal rabeljna? . . . Vprašal sem, če nameravate tudi Melito presaditi v paradiz . . . če bo tudi njena podoba visela nekoč poleg tistih dveh na steni . . . in če bo tudi ona nekoč prosila s trepetajočimi ust-

nicami ob prepozni uri? . . . To sem vprašal, pa ste prebledeli, ker sem potipal na gnilo srce!“

Šobar se je za silo vzdramil; zaslutil je, da ni prišel razposajeni ponočni gost igrat prešerne burke, ker se je bil napil močnega vina, temveč da je potrkala temna nevarnost na duri in da je potreba bistrega očesa in previdne besede. Pomežiknil je urno, kakor človek, ki se mu zdi, da ne vidi dobro ter bi rad pregnal meglo izpred oči. Ko je izpregovoril, je začetkoma jecljal, nato pa je bil njegov glas razločen in hladen.

„Čas bi že bilo . . . res, gospod adjunkt, čas bi že bilo, da bi povedali naravnost, kaj vas je privedlo k meni ob tako nenavadni uri. Kaj se vam ne zdi nekoliko smešno, da sediva tukaj kakor dvoje zaspanih duhov in se pogovarjava o stvareh, ki nimajo pomena ne spredaj in ne zadaj? . . . Prišli ste, meni pa se je že dremalo in odklenil sem kakor v sanjah, vrag vedi zakaj, ter sem vas spremil v to izbo, sam ne vem kako! . . . Zdaj pa, glejte, ne morem več: hudo sem namreč zaspan. Zatorej povejte, kaj vas je napotilo k meni, nato pa vam Bog blagoslovi cesto: polnoč je že zdavnaj in jutro bo kmalu!“

Gost se je sklonil z vsem životom naprej, pogledal je globoko izpod obrvi in se je nasmehnil tako hudobno, da je prešinilo Šobarja kakor mraz.

„K stvari torej!“ je rekel in je govoril tako tiho, kakor da bi se bal tiholazca pred durmi. „Na oklicih ste bili v nedeljo, pa me niste prej nič vprašali! Zdaj je že, kar je: nekoliko sramote in jeze bo zraven; ampak kar ste si naprtili, boste pač nosili! Prekličite vso reč; na kakršenkoli način, kakor se vam zdi bolj primerno in bolj spodobno! Ljudje bodo res ugibali, šepetali in govorili, ampak kdo bi se menil za babje govorce! . . . Prekličite torej, takoj prekličite!“

„Oprostite!“ je jecljal Šobar ves osupel. „Ali se vam je morda zbledlo?“

„Ne!“ je odgovoril gost; sklenil je roke na kolenih in je gledal v tla. „Ni se mi zbledlo. Če bi bil mehke nature in bi imel nemirne živce, bi se mi bilo morda zbledlo nocoj. Tako pa sem ostal zdrav in vesel; zakaj mevžo zaluči vihar ob tla, krepkemu fantu pa samo lica opere . . . Ne, ni se mi zbledlo; in o tej stvari, mislim, tudi govorila nisva . . . Narediva torej brž, kakor je sila in potreba: s poroko ne bo nič! Napravite, kakor vas je pač volja; v postranske reči se ne vtikam. Recite, da ste se premislili . . . da se vam je

morda prikazal po noči kakšen svetnik, ki je ukazal: Šobar, ne ženi se! Ali pa da ste na stara leta zaobljubili večno čistostj. . . kakorkoli! Ampak Melite . . . ne, sosed, Melite ne boste prilepili na steno!"

Šobar ni bil samo osupel in srdit, temveč zgenilo se mu je tudi v srcu kakor grenka ljubosumnost.

„Melita ji pravi!“ ga je prešinilo. „Kar tako Melita, brez priveskov, kakor da bi rekel soseda ali botrica! . . .“

„Gospod -- kaj niste premislili, da govorite o moji nevesti?“

„Ne!“ je rekel gost s tako lenim in zaspanim glasom, kakor bi mu bilo dolgčas; in je vstal. „Ne, tega res nisem premislil . . . Zdaj sva opravila, se mi zdi, pa lahko noč!“

Šobar je široko odprl usta.

„Kaj opravila?“

Tudi gost se je začudil; ne vedel bi človek, kaj je bilo v njegovih očeh, če je bil smeh, ali če je bila bridkost.

„Pa sem mislil, da sem razločno govoril! To sva pač opravila, da ostane Melita pred durmi, pred zaklenjenimi, in da ne stopi v paradiz! Tako sva se domenila . . . zdaj pa se mi mudi, zakaj po trohnobi in gnilobi diši v teh krajih! . . .“

Nič se ni ozrl, ni iztegnil roke v pozdrav, niti z glavo ni pokimal in je šel. Začuden je gledal Šobar za njim, začuden je sedel na stolu, pred svečo, ki je dogorevala, in neprijetne misli so romale mimo njegovih oči kakor motne sence.

„Če so bile sanje, so bile jako čudne sanje . . . vzrasle morda iz nemirnega poželenja . . . vzrasle morda iz preživih misli na sladkost, ki je blizu . . . in za vsako sladkostjo se plazi strah kakor temnogled nevoščljivec . . . Če pa je bila resnica, je prišel k meni razposajen pijanec in ni vedel, kaj je govoril . . . le zoprno je in nerazumljivo, da sem mu odklenil in da sem stal pred njim, kakor ozmerjan paglavec! . . . Če so bile sanje ali če je bila resnica: skrb in bridkost pomenijo ta huda znamenja!“

Ko je vstal, je bil tako truden in slab, da se je prestrašil; kolena so se mu šibila kakor starcu. Šel je, da bi zaklenil duri in da bi počival . . . pozabil v bujnosladkih sanjah vsa čuda in vse bridkosti te nekrščanske noči. Ampak komaj je zavrtel ključ, komaj je postavil svečo na mizico ob postelji, komaj je ogrnil pisano spalno suknjo, se je oglasil pod oknom prešerni gost.

„Glej, resnica je bila, Bog se usmili!“ je izpreletelo Šobarja. Stopil je k oknu tako hitro, da se je zapletel v rdeči trak svoje suknje ter se spotaknil; odgrnil je zastor.

„Kaj te še zmerom ni vrag pobral? Le kriči tam, nevernik, ne bojim se te več, vrata so zaklenjena, lestve pa nimaš!“

Gost se je zasmejal pod oknom; tako svetla je bila mesečina, da je bil ves bel in čudno strahoten njegov obraz.

„Oj grešnik, saj lestve ne potrebujem več... tam sloni za plotom. Jutri, ko pojdejo k maši, jo bodo videli vsi, pa poreko: lestev je tam, dekle je blizu — tod se je klatil adjunkt! . . . Ali veš, grešnik, za katerim plotom stoji tista lestev?“

Šobarju je bilo hladno ob odprtem oknu; stresel se je, puhnil je in ni rekel nič.

„Tega ti namreč nisem povedal, grešnik; pozabil sem, vrag vedi kako! . . . Tista lestev stoji za plotom ob potoku, na vrtu zaklete grajščine. In luna sije in ob oknu sloni — kdo sloni tam, grešnik? Kdo vzdihuje za njim, ki je šel? . . . Po tisti lestvi sem plezal nocoj do okna in sem skočil v izbo in tam . . . kar se je tam godilo, o tem, grešnik, molčijo človeška usta!“

Tako je rekel ponočni gost in je utonil v senco črnih koštanjev. Šobar je stal ob oknu; ni mogel ne zaklicati, ne zavzdihnuti; mraz mu je bilo do srca . . .

(Dalje prihodnjič.)

Domovina.

Jaz sem iz dalj, kjer solnce krvavi,
ko se doline v jutru mu odprejo;
kjer moj pozabljen borni dom stoji,
le trume mračnih sužnjev mimo grejo.

Po nèbu mojih rodnih se ravni
nikdar meglè hladilne ne sprostrejo,
le vihra bič nad njimi svoj vihti
in gluho polja pod udarci mrejo.

Cvet rož nam tuj je, lavor nepoznan,
mi s trnjem venčamo si trudne glave,
sami odpiramo si srčno stran.

Nad nami orli pnejo se v višave,
pred nami pa so grobne le nižave
in dve besedi: zabljen, pokopan.

Vojeslav Molè.

Slovenska znanstvena organizacija

in

naše vseučiliško vprašanje.

Spisal dr. Karel Hinterlechner.

In necessariis unitas,
in dubiis libertas,
in omnibus caritas.

a smo Slovenci od leta 1848. na vsej črti napredovali, se ne da tajiti. Naš napredek bi pa danes bil zlasti na kulturnem polju lahko mnogo večji, da ni bilo gotovih ovir. Zapreke, ki so nas zadrževale in ki nas v kulturnem razvoju zadržujejo deloma še danes, so po svoji naravi dvojne.

Enih nismo mogli odstraniti, ker nismo imeli in ker še danes nimamo za to potrebnih moči. Z ovirami te vrste, ki so domalega vse politične, se tu ne mislimo pečati. Ultra posse nemo tenetur!

V drugo vrsto spadajo one ovire, ki jih je mogoče odstraniti s primernim pogumom in z zadostno dobro voljo, katerih se pa niti polotili nismo, ker smo bili — prekomodni. Neovržno dejstvo je namreč, da zavisi vsak in zato tudi kulturni napredek kateregakoli naroda vsaj deloma od njegove lastne energije, od njemu specifične življenske sile. Vzгляд za to so Čehi.

Pri tem rad priznavam že tu, da so težave, ki ovirajo človeka pri duševnem delu, dostikrat res skoro nepremagljive v kronovinah, ki so kakor naše pokrajine oddaljene od vsakega kulturnega središča, kakor so visoke šole. V malih mestih pač nedostaje literature.

I.

Veda in vseučilišča pri drugorodnih ter Slovenci.

Znanost — vseučiliško vprašanje! — Oglejmo si na tem mestu dotične razmere pri drugih narodih.

Vprašanje, je li mogoče ustanoviti in vzdrževati sploh kako vseučilišče, vsebuje pri vseh narodih pred vsem vprašanje po sposobnih učnih močeh; to bi kratko imenovali profesorsko vprašanje.

Profesorsko vprašanje bi si lahko ogledali od več strani, a omejimo se tu le na strogo znanstveno.

Profesorji so duša vseučilišč. Njih delovanje je vsepovsod pred vsem znanstveno. Profesor, ki ni znanstvenik-publicist, je v merodajnih krogih dandanes prava ničla. Faktum je dalje, da se vpraša pri vseh profesorskih namestitvah in torej tudi pri ustanovitvah novih univerz pred vsem: Kaj je kdo napisal izvirno znanstvenega? O izjemah vsled protekcije niti ne govorimo.

Vse to velja in mora veljati tudi za Slovence, če se naj kdaj uresniči njih želja po lastnem vseučilišču — njih hrepenenje po kulturnem napredku.

Očiten dokaz temu je zlasti dejstvo, da so rabili odlični faktorji dosedaj vedno napram nam izgovore, kakor so: „z veseljem, toda vam nedostaje učnih sil“, ali: „kje pa imate zadostno število znanstveno usposobljenih mož?“ itd. Saj se je v javni zbornični seji izrazil celo umrli, Slovincem baš ne neprijazni minister V. pl. Hartl¹⁾ približno nekako takole: Ein Haus erbauen mit der Aufschrift „k. k. Universität“ heißt nicht eine Hochschule gründen. Dazu braucht man vor allem geeignete akademische Lehrer. In mož je imel v tem zmislu prav. Te besede podpišem rad tudi kot Slovenec.

Bolje nič kakor akademično zmašilo pod naslovom vseučilišča, ki bi se ga imeli sramovati.

Znanstvene razprave rojakov Slovencev so in bodo torej eno izmed najpotrebnejših in najpripravnejših sredstev v dosego slovenskega vseučilišča. Izvirnih znanstvenih razprav pa imamo pri nas preklicano malo.

Tu se nam vidi potrebno omeniti na kratko kompilacij, ki veljajo med Slovenci za nekak višek znanosti. V znanstvenih krogih ne prihajajo navadno niti v poštev. Za znanstveno objektivno kvalifikacijo posameznika torej nimajo prav nobenega pomena. Isto velja o njih z ozirom na naše vseučiliško vprašanje.

Da pa imamo Slovenci nekaj sposobnih sil za znanstveno delovanje, dokazuje to, da priobčujejo naši rojaki v nemščini precej izvirnih znanstvenih spisov. Vsi ti spisi se le potope v „nemškem morju“. Za slovensko znanstveno literaturo nimajo nikakega pomena. Nemci prištevajo take spise vedno le „nemški (?) znanosti“. Tu se „Herrenvolk“ ne ozira prav nič na to, da je tako ravnanje zanj „pavovo perje“, da avtor ni Nемец ter da objavlja

¹⁾ Originala nimam pri roki. Zmisl zgornjih besedi pa odgovarja popolnoma pl. Hartlovim besedam in zlasti njegovim nazorom.

svoje misli le zato v nemškem jeziku, ker ga k temu sili dejstvo, da Slovenci niti nimamo organa, kjer bi objavljali izvirne znanstvene spise.

Jasno kakor beli dan izvira torej iz vsega navedenega, da potrebujemo danes pred vsem strogo znanstveno pisanega publicistiškega organa, ako hočemo: 1. na kulturnem polju sploh napredovati, oziroma ako nočemo še bolj zaostati; 2. ako naj se udomači tudi med nami **sistematična** gojitev znanstvenega dela in, kar je glavno, 3. če hočemo doseči kdaj kulturno središče, kakor so vseučilišča drugorodcev.

Za izdajanje takega organa nam je pa treba pripravne znanstvene organizacije. Posameznik ne bo takemu delu nikoli kos.

Na tem mestu bi pripomnil z ozirom na sedanjo organizacijo naših tudi „znanstvenih“ društev sledeče.

„Slovenska Matica“ ne izdaja sistematično izvirnih znanstvenih spisov. V to niti poklicana ni, oziroma to po § 1. njenih pravil iz leta 1906. njen edini in glavni namen ni. Leposlovna in znanstvena literatura sta dvoje; to tudi pri nas ne spada v eno skupno vrečo. Ali prvo ali drugo! Iz kumulacije obeh izvira prelahko nejasnost njenega obsega, iz te lahko premalo precizna definicija in pri ozkem duševnem obzorju tudi nejasnost pojmov. Poslednja in pomanjkanje takta sta pa že itak rakrana na našem narodnem telesu.

Strogo znanstveni spisi dalje niso vedno za širše občinstvo. Tu ne pomaga ves demokratizem naše dobe prav nič. Česar želodec ne prebavi, človeku le škoduje. To velja tudi z ozirom na človeško inteligenco in na naše čtivo.

„Muzejsko društvo“ v Ljubljani se omejuje, če smo prav poučeni, le na kranjske razmere in snovi.

Tudi publikacije „Zgodovinskega društva“ v Mariboru so (če ne nekako teritorialno) vsaj po vsebini omejene, ker se ne ozirajo na matematiško-naravoslovne razprave.

„Čas“ velja splošno za strankarski organ.

Sicer pa nimamo vobče nobenega splošno znanstvenega organa.

II.

„Verska“, „protiverska“ znanost ter „znanost brez predsodkov“.

Znanstvenikov, ki bi nam napisali izvirnih razprav, sicer imamo nekaj, nimamo jih pa zadosti ali celo preveč. Zato bi bilo treba tem

bolj paziti na to, da ne izgubimo nobenega in da si vzgojimo še novih sposobnih pisateljev. Ljuljko bi seveda morali uničevati brezobzirno že spočetka.

Kakor posamezniki ne pripadajo pri objektivnem znanstvenem delu, to je pri iskanju in stvarnem presojanju dokazov nobeni političski stranki, enako bi ravno vsled tega tudi njih publicistiški organ, oziroma njih znanstvena organizacija ne smela prisegati na prapor te ali one političske stranke.

Pred vsem ne bi smelo biti torej politično mišljenje posameznika ovira za skupno delo.

Da se ne bodo razumele te izjave napačno, hočemo nastopiti kakor sploh tako zlasti tukaj z odprtim vizirjem po reku, ki smo si ga napisali na čelo te študije.

Pogosto čitamo [ne oziraje se na nemško(?), torej nacionalno (?) znanost] o „verski“, o „protiverski“, odnosno o „znanosti brez predsodkov“.

Če se naj uresničijo zgoraj izražene zahteve, je potrebno, da smo si na jasnem o pojmu „znanost“ in o vrednosti ravnokar navedenih besedi.

Snov, ki jo imenujemo v navadnem življenju vodo, je brezlika. Pri gotovi toplini zmrzuje, obenem se razširi za enajstinko vsebine. Pri zračnem tlaku 76 cm je čista voda pri toplini + 4° C najgostejša.

S pomočjo električnega toka izpremenimo ob gotovih pogojih vodo tako, da dobimo več snovi, ki se razlikujejo bistveno od prvotne.

Vse te lastnosti spoznamo s poizkusom ali z opazovanjem v naravi lahko vsak trenotek. O njih resničnosti torej ne more biti dvojbe.

Kar je neovržno **dejstvo**, pa ne more spadati ne v področje „verske“ in tudi ne „brezverske“, oziroma „protiverske znanosti“. Vse to spada edinole v okvir človeškega objektivnega spoznanja — v obseg pojma „znanost“. Objektivna znanost se zato z vero niti primerjati ne da! Druga nima z drugo ničesar opraviti.¹⁾ — Če sploh kje, velja vsled tega tu: In necessariis unitas. . . .

¹⁾ V tem oziru je pri sedanjih naših razmerah neprecenljive vrednosti dr. J. E. Krekov govor v 40. seji XVIII. zborovanja poslanske zbornice 4. dec. 1907. (glej „Slovenec“, leto XXXV. št. 287), ki se glasi deloma doslovno:

„Vsak katoličan, ki se peča z znanstvom, najsi bo duhovnik ali škof ali kardinal, vsakdo, ki znanstveno dela, se v svoji stroki poda pod jurisdikcijo

Zasledujmo zgoraj navedeni poizkus dalje!

Kemija uči: 1. da dobimo po omenjenem potu dve snovi, vodik in kisik; 2. da sta v vodi vedno spojena po dva atoma vodika z enim atomom kisika; 3. da sta vodik in kisik prvini, to se pravi, da ju ni mogoče še dalje razkrojiti, kakor n. pr. vodo in enake snovi.

Vse to pa uči kemija le z dostavkom: „z dosedanjimi sredstvi in po dosedaj znanih metodah“.

Vsi ti nauki so hipoteze. Poslednja pa je samo formalno, začasno sredstvo, ki ga rabimo le, dokler nimamo strogega dokaza proti njemu. Večjega pomena ne pripisuje resen znanstvenik hipotezi nikoli. Le diletant zamenjava dejstvo in hipotezo, ker ju sploh ne loči zadostno. Za diletantizem pa ni odgovorno resno stremljenje po spoznanju.

Priznavam, da so zamenjavali in da zamenjavajo tudi dandanes celo resni znanstveniki včasih dejstvo s hipotezo. Iz tega pa ne izvira, da je veda „protiverska“ ali, če hočete, „verska“. Vsaka znanstvena zmota je le dokaz, da ne odgovarjajo ti ali oni nazori, to je tolmačenje posameznika dejstvom. Za zmote je vsak sam zase odgovoren, in sicer edinole poznavateljem dotičnega predmeta, ne pa — veda. V prilog temu jasno govori načelo, na katero se opirajo najresnejši znanstveni organi in ki se glasi približno: „Za vsebino in obliko spisov so odgovorni le pisatelji sami“.

Toliko z ozirom na naravoslovne stroke.

Kaj pa historiško-filološka spoznanja?

Metode posameznih strok so naravno različne. O teh tu ne govorimo. Sicer pa smelo trdim, da črpati zgodovina in filologija iz docela identnih ali vsaj logiško ekvivalentnih virov kakor naravoslovne stroke, in ti so: dejstva, opazovanje v najširšem pomenu besede (primerjanje) in konkluzije na podlagi objektivne kritike. Kaj je na teh verskega in kaj protiverskega?

Kar je (=eksistuje) in kar je bilo, je dejstvo. Le objektivno dokazani dogodki so del našega neovržnega spoznanja. Stvar, ki jo vsakdo lahko spozna in preizkusi, ne da bi jo mogel ovreči, to

strokovnjakov stroke, s katero se peča, in če se tam zmoti, ga ovrzite, toda konkretno in ne posplošujoče.“ . . . „Naravoslovec, ki ostane pri svoji stroki, ne dela filozofskih sklepov in se iz obmejnih področij svoje stroke ne poda na potovanje v tuja mu polja, ta bo z vernim katoličanom čisto lahko izhajal“.

Mislím, da mi g. dr. J. E. Krek pritrdi, ako dostávím tu deloma obratno, da nimajo v znanosti nestrokovnjaki sploh nobene jurisdikcije in da se v znanstvene diskusije sploh ne smejo vmešavati dotični stroki tuje snovi!

se pravi, popolnoma eksakten dokaz pa ne more tangirati kakih verskih nazorov.

Šele pri interpretaciji je možno, da se rezultati raznih preiskovalcev ne skladajo več. Interpretacija se mora namreč posluževati tudi v teh strokah pogosto analogije in hipoteze, da raztolmači nejasnosti.

Analogija ni absoluten dokaz; konkluzija na podlagi analogije torej ni absolutno obvezna. O hipotezi pa morda niti med Slovenci ne bo kdo trdil, da ima več veljave v zgodovinsko-filoloških študijah nego v naravoslovnih.

Kakor bi primerjal dejstvo stebri, ki ga ne premore noben val še tako deroče reke, tako se mi vidi hipoteza le ponton, teorija pa pontonski most. Kadar tega ne potrebujemo več, ga razderemo sami.

Dokler temelji znanost le na stebrih faktičnih opazovanj in stroge logike, je ni moči, ki bi nas ovirala staviti most preko prepadov teme in valov nevednosti. V istem hipu pa, ko smo prisiljeni uvesti hipotezo, stopimo v čolnič, ki ga lahko preobrne prvi veliki val.

Da nima torej dejstvo, oziroma rezultat golega opazovanja, odnosno strogo logičnih sklepov ne verskega, a tudi ne protiverskega značaja, leži na dlani. Omenjeni elementi nimajo kakor deli vede sploh prav nič opraviti z vero.

Isto pa velja tudi za hipotezo in teorijo. Ta trditev velja seveda le, dokler brzdamo svojo fantazijo, dokler ne filozofiramo po nepotrebnem in dokler ne prilagamo hipotezi in teoriji več važnosti, nego jima sodi, oziroma dokler nočemo z njima nikogar hote ali nehote — preslepiti. Obe sta znanosti, kakor rečeno, le formalno sredstvo za tolmačenje (začasno) nejasnih pojavov. Obe postaneta prelahko individualni in vsled tega celo vedi sami — nevarni!

S tem pa ne mislimo nastopiti zoper hipotezo sploh. In medio virtus. — Po naših mislih velja zato tu, če sploh kje, za **izobražene ljudi**!), ki nimajo posebne trme, drugi del našega načelnega stavka: in dubiis libertas!

Kaj ima torej objektivna znanost, ki obsega le stvarno dokazana spoznanja, z vero sploh opraviti? Kar je belo, ostane za normalno oko vedno belo. Kdor ne razlikuje barv, pa sploh ni

1) Kdor ne ve, koliko je 1krat 1, s tem se seveda ne da govoriti o diferencialih, determinantah itd.!

poklican soditi o kompozicijah, ki sestojе iz njih. S pobarvanimi naočniki se seveda ne študirajo slike! —

Smelo izjavljamo zato na tem mestu, da je ni ne „verske“, pa tudi ne „brezverske“ znanosti, dokler imamo pred očmi le objektivno stremljenje po spoznanju dejstev, ne pa kako šarlatanstvo!

Razmišljanje v tej smeri bi nas dovedlo predaleč in bi tudi ne spadalo k stvari. Zato le še sledeče.

To, kar imenujejo nekateri „brezversko“, oziroma „versko“ znanost, se mi vidi le političen „Schlager“. Za resnega znanstvenika so prazne besede.

Politiki, ki stremi po moči in prevladi, se vidi v dosego svojega smotra vsako sredstvo dobro. Zato hoče zaslužiti tudi znanost, oziroma njene zastopnike, da bi izrabljala njih duševne sile v svoje namene. Politika, ki je poleg kapitala sičér največja vlačuga — bodisi na „verski“ ali „brezverski“ podlagi, to je docela vseeno — ona je mati „verske“, „brezverske“ znanosti kakor tudi izraza „znanost brez predsodka“. Politika pa ne imej, kakor rečeno, v znanstveni organizaciji in v njenem organu sploh nikakega mesta!

Ob pojasnjenih pogojih ne potrebujemo in ne sprejmemo torej, kakor mislim, nobene tuje firme: ne verske in ne brezverske. V tem zmislu moramo zahtevati za znanost in za znanstveno delo popolno svobodo.

Tu naj omenim prav na kratko še „znanost brez predsodkov“. —

Moderna znanost temelji na induktivni metodi. Ta ima zmisel le s pridržkom, da se razvija ter vrši vse sedaj kakor v preteklosti po stalnih, neovrznih, za vsak posamezni slučaj veljavnih — zakonih. To je prvi pogoj, morda (včas) prvi — predsodek.

Pri znanstvenem delovanju se moramo opirati na literaturo, na podatke starejših avtorjev. Priznavam, da nas pri tem podpira medsebojna objektivna kritika. Vprašati pa smemo pri vsem tem: kdo pa pričinja pri vsaki stvari z z, ž . . . Do gotove meje imamo vsled tega že ob pričetku vsakega dela neke — predsodke ali vsaj predpogoje in starejše rezultate, na katere se opiramo hote ali ne hote.

O nekaterih stvareh se končno tudi ni mogoče vsepovsod neposredno prepričati. Vsak jih ne more preizkusiti sam. Radij! Mar naj vsled tega ta spoznanja sploh ignoriramo? Ali so ta le last ne-

katerih? V vseh takih slučajih se moramo zanašati na avtorjevo — verodostojnost, in ni li tudi ta — predsodek?

Že iz teh misli izvira, da je „znanost brez predsodkov“ — fantom! — To morda zadostuje.

Združenje vseh resno delujočih se mi vsled tega in pod pojasnjenimi pogoji ne vidi le mogoče, ampak celo posledica logičnih sklepov.

Nekaterim bi bilo na tem mestu kvečjemu priporočiti, da se primerno seznanijo s knjižico „Knigge: Umgang mit Menschen“. Nasprotstva so in bodo tudi med nami. A veliko vpliva oblika, ki jo damo svojim mislim . . . zato . . . in omnibus caritas. Polena pre-pustimo drugim!

III.

Kakšna naj bo naša znanstvena organizacija?

Pred vsem se mora popolnoma prilagoditi potrebam slovenskega naroda in zato naj bi bila:

- a) strogo znanstvena in
- b) popularno znanstvena.

Obe smeri, strogo kakor tudi popularno znanstvena, bi se imeli torej gojiti v okrilju enega in istega društva, ki ga vodi enoten odbor. Za vsako smer bi imela skrbeti posebna sekcija s posebnim pododborom zase, katerega člani so izbrani iz splošnega društvenega odbora.

Odgovarjaje raznim namenom obeh sekcij, naj sledi formalno ločena diskusija o nekaterih njih nalogah. Namenoma naj to ne bo v obliki kakih pravil.

a) Znanstvena sekcija.

V znanstveni sekciji naj se goji prosta veda na podlagi stroge medsebojne kritike. Delovanje naj se uredi po skupnem načrtu.

Izključeni bi imeli biti le te-le smeri duševnega delovanja: pravoslovje ter (abstraktna) filozofija. Tudi tehniške študije naj bi se sprejemale, v kolikor so znanstvene. Samo ob sebi se ume, da spada medicina v področje naravoslovja v širšem pomenu besede.

V skupni načrt naj bi se sprejeli zlasti sledeči nameni.

α) izdajanje slovensko pisanega znanstvenega organa, ki bi ustrezal po obsegu razmeram časa,

β) ustanovitev lastne znanstvene knjižnice — in eventualno

γ) prirejanje vseučiliških predavanj.

Vsi drugi nameni bi se od slučaja do slučaja natančno določili z ozirom na gmotno stanje društvene blagajne itd. O nekaterih posebno važnih nalogah te sekcije bomo izpregovorili pozneje posebej še nekaj besedi.

Vodstvo znanstvene sekcije bi imelo biti le v rokah znanstveno originalno produktivnih članov. Nalogo, ki jo naj izvršimo, moramo namreč poznati. Ne poznamo pa ničesar, česar ne moremo sami presoditi. Ne „Klassengeist“ itd., le potreba jasne sodbe o vseh zadevnih momentih nam narekava to izjavo.

b) Poljudnoznanstvena sekcija.

V tej sekciji naj bi gojili znanost z namenom, da se seznanijo z rezultati moderne vede tudi širša javnost in da se povzdigne slovenski narod po tem potu na višjo stopnjo kulture.

Delovanje naj se tudi v tej skupini uredi po skupnem načrtu. Vodilne misli naj bi se pa prilagodile sledečim idejam.

Naš narod hoče in potrebuje duševne hrane, a kadar mu jo podajemo, ne zabimo, da potrebuje naše ljudstvo (duševnega) kruha in soli ne pa (duševnega) kavijara in ostrig! —

Iz znanstvene sekcije izključene stroke naj bi se tudi tukaj ne gojile.

Sicer bi bil namen te sekcije:

α) izdajanje poljudno pisane knjižnice ali, če možno, takega mesečnika — in eventualno

β) prirejanje poljudno znanstvenih predavanj.¹⁾

Posameznosti v programu te sekcije bi se določile po potrebi.

Njeno vodstvo bi bilo izročeno sekcijemskemu odboru, ki bi pa imel biti tako izbran, da je vsaj nekaj znanstveno originalno produktivnih društvenikov v njem.

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ Za svojo osebo sem proti namenu sub β. Poljudno znanstvena predavanja pospešujejo namreč le površnost in domišljavost v krogu poslušalcev, katerim le prepogosto nedostaje potrebne resnobe.

Balada o lepi Urški.

(1547.)

Hej, danes v Ljubljani praznujejo kres!
 Vesel to nedeljski večer je zares.
 Na Starem se trgu vrtijo z dekleti
 pod lipo košato gospodje objeti.
 Oči jim žarijo
 in lica rudijo.
 Trobente poskočnice piskajo jim
 in gosli jim ukajo, vriskajo jim;
 in boben ropoče in bas godrnjá.
 To pete privzdiga
 in kri jim podžiga
 srcá!
 Čimdalje tembolj veselica šumi,
 čimdalje bolj pisani ples se vrti.
 Makari vso noč in do belega dne!
 Le pleši, mladina, le pleši! Juhé!

Zašlo je že solnce . . . Glej, tuj, mlad gospod
 prikaže pod lipo se — bogveodkod.
 Lep mož je in vitke postave,
 zelene, bogate oprave.
 Med pisano množico stopi junak
 pa gre čez plesišče
 in nekoga išče . . .
 Kako mu lehak je in prožen korak!
 Oko se mu bliska,
 ko roke po vrsti jim stiska
 plesalcem, gledalcem . . . Pa kaj je li to?
 Kako ima tujec ta mokro rokó!
 Stoji, po dekletih se brhkih ozira,
 plesalko si svojo izbira . . .
 Izbral si jo je! Pa smel stopi pred njo,
 prikloni se ji pa poda ji rokó:
 „Zagledal v obraz sem se tvoj . . .
 Hotela bi plesati tudi z menoj?“

„Prav rada! . . . Odkod
privedla med nas te je pot?“

„Oddaleč, oddaleč sem! Velik je svet,
ljubljski ti dražestni cvet!
Kako pa imé
ti je, moje deklè?“

„Ah, Urška sem, Urška! Kaj morem zato,
če mati me kličejo kmečko tako!“

„Kaj tvoje imé! To pač prava je reč!
O, da si le ti, le ti sama mi všeč!
Hej, godci, zagodite zdaj
najdrznejši raj!
Tako razposajeno kakor nikoli
še niste, igrajte po moji zdaj volji!
Piščalke peklenško naj piskajo mi
in gosli naj ukajo, vriskajo mi!
In boben naj bobna mi, gode naj bas,
če s svojim dekletom zaplešem vam jaz!
Tu mošnjo vam polno zlatá!
Haha! Hahaha! . . .
In, Urška, sedaj
rokó mi podaj!
Zasukniva vmes
v veseli se ples!“

Objame jo tujec čez pas. Ko vihar
vrti okrog lipe košate se par.
Čimdalje hitreje dekleta vrtí,
čimdalje smejeje jo suče, podí
po trgu širokem okrog in okrog,
da skoro po tleh ne premičeta nog.
In širji in širji je ta kolobar
in dalje od lipe odmiče se par.
Vsi drugi plesalci stojijo molčé
pa gledajo tujca in Urško strmé . . .

„Postoj, postoj, ljubček! Moj vitez, postoj!
Utrujena sem! Več ne morem s teboj!“

„Kaj pride na misel, deklè, ti! Glej, glej!
 Naprej! Saj sva kmalu doma! Le naprej!
 Že dolgo te ljubim gorkó, brez míru,
 že dolgo sem iskal za tabo sledú . . .
 Na bregu Ljubljanice stala si tam,
 s podrecano suknjico prala si tam . . .
 In videl tvoj stas sem, tvoj lepí obraz —
 zaljubil sem blazno se v tebe tačas . . .
 In ko sem te čakal pri bregu nekoč —
 sijala mi jasna je mesečna noč —
 o tebi izvedel sem mične reči . . .“

„Oh, slišal si same neslane laži!“

„Sedela sta v čolnu ti ribiča dva
 in mislila sta, da sta čisto samá,
 in menila sta se o tebi naglas —
 pa skrit ju pod bregom poslušal sem jaz . . .
 Oh, slišal sem marsikatero skrivnost!
 Že vem, kako svojo uživaš mladost!
 Ej, ljubiti, moške loviti pa znaš!
 Vsak dan s kakim drugim se fantom igraš!
 Prostorno srcé ti je bojda zeló.
 Po več jih obenem gre vanje lahkó
 ljubiteljev mladih . . . Kaj ne bi še jaz
 ti v nedrije skočil za kratek vsaj čas!
 Pa sam kraljeval ti bom v srcu, jaz sam!
 Nikomur iz rok te nocoj več ne dam!
 Le pleši, le sukaj se, Urška, z menoj!
 Saj moja nevesta si sladka nocoj!
 Še enkrat, še enkrat po trgu okrog!
 Zdaj k bregu Ljubljanice lahek še skok —
 v tolmunu globokem, veš, tam sem domá . . .
 Z menoj, z menoj, deklica lepa! Haha!“

Zasukne se, divje se par zavrti
 še enkrat pred plahih gledalcev očmi —
 in skočil v Ljubljanico temno je ž njo,
 povodnji mož¹⁾ vzel je dekleta s seboj.

A. Aškerc.

¹⁾ Valvasor: „Ehre des Herzogthums Crain“. XV. 460—461.

Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva.

Dr. Dragan Šanda.

II.

akor na splošno je treba tudi v posameznostih popolne revizije tvarine. Cele dobe bodo morale na kritično sito in literarne stroke bo istotako treba oceniti primerno zahtevam moderne kritike.

Omenili smo, da so v Glaserjevi knjigi konstatirana literarna dejstva in struje, ne da bi se bile preiskovale skrivnostne vezi, ki se opletajo okoli njih. Pridobitev moderne literarnoznanstvene vede pa obstaja baš v razkrivanju notranjih sil, ki delujejo v literarnem pokretu. Slovstvo je živ organizem, ki prede od dejstva do dejstva mrežo skrivnostnih niti, in često vodi od enega dejstva taka nit do daljnega drugega, ki na zunanje nima z njim nobene zveze, od dobe do bobe, od vrste do vrste, iz domačih krajev daleč tja v svetovne literature.

Tako segajo — da začrtamo primer — po našem mnenju skrivne vezi od Vodnikovih pesmi do one, rekli bi „objektivne“ poezije pesnikov Bleiweisove dobe do Stritarjevega nastopa. Ta poezija objektivnega, ne individualnega pojmovanja pojavov ob človeku nima duhovitih metafor, globokih misli, nazorov o življenju, ampak riše predmet svojega čuvstva s preprostimi besedami brez patosa. Razloček med višjo in to objektivno poezijo je ta, da liričnemu motivu ni vsebina reakcija pesnikovih čuvstev na razne zunanje vtiske, ampak miren opis poetovega predmeta kot takega. Ker izgine pri tem čuvstvovanje, stopi tudi pesnikova individualnost v ozadje in na odru pesniške situacije stoji le predmet sam in njegova svojstva so vsebina motiva. Taki objektivni motivi so bili „lirija oživiljena in zveličana“, taki tudi Vodnikove „Pesmi brambovske“. Tu bi imeli notranji vzrok, da se je slovenska lirika do Stritarjeve dobe in še nekoliko v nji gibala v tej objektivni smeri vsled tradicij izza Vodnikovega časa. Rodoljubna lirika Bleiweisove dobe ni tako bujno vzcvetela le vsled političnega položaja, ampak tudi pod Vodnikovim vplivom. Te objektivne smeri so se

držali tudi pesniki okoli „Čebelice“ in po njih je prešla v dobo „Novic“ in „Glasnika“. „Pesmi brambovske“ kot posebna vrsta čustvenega izražanja imajo v principu celo vrsto naslednikov: Slomšek, Vilhar, Cegnar, Umek, Trstenjak, Orožen i. dr. so peli prav po objektivnem načinu „Zadovoljnega Kranjca“, ker Prešernovega vzleta niso umeli ali ne dosegli. Tudi Prešeren, ki je vsled svojega genija in krepke individualnosti izjema, ima nakatere objektivne motive: „Zdravica“, „Vojaška“ i. dr. spadajo semkaj. Do Stritarja je ta smer izčrpala samo sebe, zato prodere Stritar, dasi ni poetična individualnost, s svojim idealizmom. Na drugi strani se v tej rodoljubni liriki križa tudi vpliv tujih literatur, namreč vpliv one po svobodi hlepeče, bojevitve poezije pod Napoleonom tlačениh narodov. Da pa je nastala ta objektivna smer že pri Vodnikovih pesmih, za to leži vzrok v naši narodni psihi, ki je tej mirnoobjektivni smeri brezstrastnega poetičnega zamišljanja že po svoji naravi nagnjena. Pojemovni način slovenske narodne pesmi, epske in lirske, ni v bistvu nič drugačen, nego je v Vodnikovih brambovskih pesmih. Pri drugih slovanskih narodih, zlasti pri Ukrajincih in Srbih, je to poetično pojmovanje mnogo bolj strastno-čustveno in v lepih metaforah zasnovano. Isti pojav pa se kaže tudi v narodni poeziji svetovnih literatur: francoski zarodni epos o Rolandu in španski o Cidu si sta glede pojmovnega načina v istem razmerju kot čustvena ukrajinska lirika in objektivna narodna pesem slovenska.

Vobče bo naš bodoči estetik pri ocenjevanju liričnih proizvodov moral zavzeti posebno oprezno stališče, ako noče zaiti v subjektivnost. Dočim se namreč epika in dramatika gibljeta v precej določeno začrtanih obrisih in ju je s kritičnega stališča v pododdelke mogoče deliti le tam, kjer mejita na liriko ali med seboj prehajata druga v drugo, vidimo pri liriki ravno nasprotno, namreč množino nians, katerih število je ravno toliko, kot je temperamentov, kot je čustev, ki so njeni glasniki. Lirika je v bistvu psihofizičen pojav: reakcija čustvenega življenja v posamezniku na fizične zunanje vtiske, izražene v konkretni obliki jezika ali glasbe. Vtiski dobijo obliko od čustva, katero so vzbudili, ta oblikujoča čustva so pa zopet stoterna, in refleksivna, elegična, erotična, domorodna, vese-ljaška lirika in čustvena lirika v ožjem zmislu (Jenko) so samo izrazitejše nianse v tem skoro nepreglednem stopnjevanju čustev. Popolnoma pristransko stališče bi zavzel kritik, ki bi eno vrsto cenil više od druge in dajal prednost na primer refleksivni pred erotično liriko. Kajti predmet lirične koncepcije more biti bolj

ali manj ugoden za poetično obdelavo, nikakor pa ne more biti merilo poetične vrline. To merilo je edinole globokost poetičnega čuvstva in lepota oblike, t. j. načina, kako je predmet pojmovan. Kajti brez tega čuvstva bi bil predmet ostal mrtev, le čuvstvo poetovo mu je moglo vdihniti življenja, zato je tudi zaslugo meriti samo po tem čuvstvu. Subjektivno lahko ta ali oni odlikuje eno vrsto lirike pred drugo, toda za objektivnega presojevalca ima z globokim čuvstvom pisana zdravica isto vrednost kakor nežna erotična pesem. Odlikovanje ene vrste pred drugo je stvar subjektivnega temperamenta, kateremu se objektivni kritik ne sme vdati.

Poudarili smo to načelno razliko zategadelj, ker bo le s tem merilom naš slovstveni zgodovinar ostal pravičen lirskim pesnikom Bleiweisove dobe. Dasi v izklesani obliki ne dosežajo Prešerna in Jenka, vendar se nahaja med njih pesmimi marsikateri biser lirične poezije, ki živi sicer uglasben v ustnem sporočilu narodovem, kritika pa ga je bolj ali manj že pozabila, dasi tudi estetskemu bralcu nudi pravi užitek. Za zgled navedimo „Napitnico“ Val. Orožna (Zbr. sp., str. 35.), ki po nežni preprostosti oblike in harmoniji prelivajočih se misli ne zaostaja mnogo za Prešernovo „Zdravico“, in „Lastovke slovo“ (str. 9.), ki po svoji nežnosti dosega Gregorčiča. Da je bil Orožen lirski navdahnjen talent, kaže površen pregled, a borba z jezikovnim izrazom skazi prečesto pri njem kakor pri njegovih sodobnih vrstnikih lirski vtisk. Dovršenejša sta Cegnar in Umek.

Naloga kritikova bo, opozoriti na vse to, kar je boljšega v teh pesnikih, naloga Matice Slovenske pa bi bila, izdati antologijo najboljših njih motivov in jih tako rešiti pozabljenja. Izbiranje in sestava pa se naj poverita priznanim pesnikom našim, kajti le ti imajo v tem odločilno besedo. K temu bi pristavili tudi — ker nanese prilika —, da bi bila Matica dolžnost, izdajati rokopisno ostalino cele vrste starejših naših pisateljev namesto obširnih korespondenc, ki so za naše slovstvo manjšega pomena.

Vobče si bo moral naš bodoči estetik glede ocenjevanja posameznih pisateljev biti in ostati vedno in svesti velike svoje odgovornosti nasproti narodu. Strogo bo treba preudariti, predno se sodba zapiše. Kajti njegova slovstvena zgodovina bo estetska in kot taka bo dajala pravec na razne strani. Po njej šele se bodo cenili literarni talenti, v njenem duhu bodo vzgajali mladino in literarni okus se bo po njej odločil morda na pol stoletja naprej. Po njej se bo tudi ravnalo znanstvo drugih narodov in od njene trezne in objektivne sodbe bo odvisno mnenje, ki ga bo izrazila

svetovna literatura o duševnih zmožnostih naroda slovenskega. Šlo bo torej za to, da se zasveti vse bogastvo slovenske psihe v pravi luči in da se ne izgubi nobeden biser v prahu pozabljenosti. Nanovo bo treba prečitati vse lirske in epske proizvode, posebno take, ki jih naša kritika doslej ni uvaževala ali jih je obsodila. Bodoča zgodovina našega slovstva mora biti pisana le na podlagi lastne sodbe kritike: vse mora biti vnovič ocenjeno, vnovič klasifikovano, naše slovstvo mora doživeti svojo prvo renesanso. Kako velika sicer odgovornost proti manom zaslužnih delavcev prejšnjih dob, ako bi jih ne cenili po zaslugi, dasi so nam dali podlago sedanje kulture naše!

(Konec prihodnjič.)

Carigrajske vizije . . .

I.

Pozdravljen mi, oj zlati Carigrad,
šumeči Bospor, minaretni gaj,
in v rožah smehljajoči se Seráj! . . .

Aja Sofija, cerkev blaženih . . .
Ti križ na grobu si poráženih
borilcev, v smrti utoláženih . . .

Ah pridi, Kristus, še enkrat na svet,
razpni tu roki in — na križ razpet —
objemi svet in blagoslov mu daj,

mir izgubljeni . . . in ljubezni srečo! . . .
Odkleni ženi tu hárema ječo . . .
in v lepših rožah bo dehtel Seráj!

* * *

In v lepših rožah bo dehtel Seráj! . . .
Samota temna jim ne bo družica
in ne zastírala otožnost lica . . .

in lepši bode usten teh smehljáj,
in teh očí — zdaj v solzah se rosečih —
pogled bo — upajočih in ljubečih! . . .

Pod križem žene ti nekoč so stale,
da s tabo so trpele, žalovale,
ko truden v smrti nagnil si glavó.

In s cvetjem so ti venčale gomilo . . .
— Ah, ženi tudi daj vstajenje milo,
ah pridi . . . in na pot ji daj rokó! . . .

* * *

Prihaja tam od vzhoda . . . Skozi mrak,
oprta na palico, v večerni uri —
in k aja Sofiji mu spè korak,
a v sveti dom so mu zaprte duri. —

Prihaja Kristus . . . blagoslavljat svet! —
Prihaja pozno — potnik nepoznan!
Pozabljen križ — in polmesec — glej
na minarete zlate prikovan! —

V mošejo gre . . . Na stenah zre rozete
in bere iz korana sure svete —
Tu Krista ni — tu Alah se časti . . .

In dvigne se . . . Na kupoli visoki
tam v mozaiku zdaj razpenja roki,¹⁾
tam Kristus blagoslavlja in ihti . . .

* * *

Da bila bi pravljíca le čarobna
in pesem to iz Hafisovih dni . . .
a pesem ta posmrtnica žalobna
o blesku je, o slavi davnih dni . . .

Oj zlati Carigrad — iztočni mladi Rim —
in zgodovina tvoja — tak krvava . . .
Ti rasel, cvel in ti si padel ž njim! —
A. kdaj spet pomladi se tvoja slava? —

¹⁾ V sofijski mošeji je na kupoli podoba blagoslavljajočega Kristusa iz mozaika. Mohamedanci so podobo prebarvali, zato so prvotni obrisi podobe kakor zagrnjeni z gosto tenčico.

Dni strašne tu rjoveli so viharji,
in padel v sip in prah je Carigrad . . .
— Krvavo šlo je solnce na zapad. —

In vstalo ni mu več v prvotni zarji — —
In novega boga si na oltarji
postavil tu je narod čil in mlad . . .

* * *

In Kristus dalje gre . . . zamišljen, tih,
ko da zašel je na gomile znane —
in sliši klevetanje vragov zlih —
in znova krvavé mu hude rane . . .

Ljudmila Poljanec.

Staroslovenski grobovi v Bohinju.

Spisal dr. V. Šmid.

ed narodom v bohinjski Srednji vasi se je od
roda do roda ohranilo ustno sporočilo, da so
na malem obronku južnozahodno od vasi
na „Podóncah“¹⁾ v prejšnjih časih pokopa-
vali ajde, severovzhodno nad vasjo na terasi
na „Žalah“ pa kristjane. Jedro tradicije je
bilo resnično; na obeh krajih sem odkril staroslovenske grobove.

Na Podóncah je več posestnikov kopalno pesek za stavbo hiš;
pri tej priliki so raznesli več okostnjakov, ne da bi se bili natančneje
pobrigali za prilozke. Od vsega grobja je ostalo le dvoje grobov;
le-ta sta imela karakteristične starine slovenskih grobov. Večje gro-
bišče je bilo na Žalah, kjer že ime (stsl. žalb pomeni grob) razodeva
nekdanje pokopališče. Razen treh grobov, ki jih je našel posestnik
Janez Oblak pri kopanju peska, sem odkril še triindvajset moških,
ženskih in otroških grobov. Mrtveci so bili obrnjeni proti vzhodu,
z malo deklinacijo proti severu. Ležali so na pesku, eni manj, drugi

¹⁾ Ime je nastalo iz „Podólnice“. Primerjaj glasoslovno Ponca = Poldnica.

bolj globoko. Kolikor se da iz malih ostankov lesa presoditi, so pokrivali umrle v grobu s smrekovimi deskami, da ni gruda padala naravnost nanje.

120. Grobni priložki svedočijo, da so ondi bivajoči Slovenci imeli bolj skromno lepotočje. Oblačili so se v platno, ki je precej finih niti; pridelovali in tkali so ga najbrže sami. Njih navadni okras so bili bronasti ali srebrni obsenčniki (odprti obročki ob sencéh), ki imajo konce zavite v podobi kljukice ali črke S, zlasti zadnji so karakteristični za slovanske grobove. Nosili so jih na majhnih usnjenih ali platnenih zankah prišite na širšem pletenem traku, ki so ga privezavali čez čelo, tako da so jim obsenčniki viseli ravno ob sencéh nad ušesi. Obsenčnikov so nosili po dvoje, troje in celo četvero na eni strani. Poleg tenkih obročkov, ki so bili včasih okrašeni s steklenimi koraldami, so nosili semintja tudi srebrne, pri katerih je bil spodnji del razširjen v podobi polumeseca in okrašen z geometričnimi ornamentami. Premožnejši so si spenjali obleko na prsih ali na pasu z okroglimi bakrenimi, tuintam celo pozlačenimi zaponami, na katerih je reliefno upodobljena panterju podobna žival. Globine reliefa so zalite z zelenim ali umazano belim emajlom (émail champlevé). Dekleta so nosila nize raznobarnih steklenih korald okoli vratu. Orožja se ni našlo v grobih; le majhni noži, ki so tičali v usnjenih nožnicah, so bili položeni ob levo stegno; shranjevali so jih bržčas v žepu ali torbici, pripeti ob pas.

Ker so ta grobišča majhnega obsega in je v Bohinju dvoje malih grobelj samo deset minut vsaksebi oddaljenih, smemo sklepati, da so posamezne zadruge imele svoja pokopališča.

Izven Bohinja se nahajajo staroslovenski grobovi še na Bledu, v Komendi, Mengšu, Črnomlju in na Sveti gori pri Litiji. Iz blejskih grobov so posebno znameniti obsenčniki, na katerih je nataknenih več steklenih korald in obešenih več drobnih bronastih verižic. Na eni okrogli železni in z bakrom prevlečeni zaponi je upodobljen barbarski kentaver z lokom in pšico. Blejske lončene posode kažejo značilno staroslovensko ornamentiko, namreč valovito črto, ki je v rabi kot okras še dandanes ne samo na slovenskih lončenih izdelkih, ampak tudi na posodah drugih slovanskih rodov.

Mengeško (in komeško) grobišče ima precejšnje število polumesečno oblikovanih obsenčnikov; na njih je upodobljena in z emajlom obložena žival, ki se nahaja tudi na eni zaponi, poleg tega arabeske in križ na obsenčnikih in zaponah. Izredno krasna je steklena, pestrobarvna millefiorna posoda (del), dragoceno delo beneških rok,

kjer se je tradicija starorimske obrti ohranila neskaljena navzlic viharjem ob preseljevanju narodov.

Pri črnomaljskih grobovih je najbolj znamenito, da so mrličje sežigali in pepel shranjevali v lončenih žarah. Okoli žar so polagali priložke, bakrene, z zarezi okrašene zapestnice in obsenčnike, ki imajo v okras obešene nekake zvončke.

Podobne obeske in nakit dobimo tudi po drugih vzhodnoalpskih deželah, tako v Kettlachu pri Glognici na Nižjem Avstrijskem, v Hohenbergu, Krunglu in Strassengu na Štajerskem, Perovi pri Beljaku, Flaschbergu in Grabštanju na Koroškem, na Hajdinu pri Ptujju (odkriti po leti 1907), na Hrvaškem in Ogrskem. Po najstarejšem najdišču v Kettlachu so pričeli to kulturo imenovati kettlaško. Njeni nositelji so Slovenci, ki so prišli leta 565. v spremstvu Avarov v Panonijo in se počasi naselili ob Savi, Dravi in njunih pritokih ter prodrli tudi čez Semering. Ščasoma so se osvobodili obrskega in langobardskega gospodstva ter živeli pod vlado domačih vojvod. Ko so Franki premagali Longobarde leta 774. in Bavarce leta 788., so prišli tudi Slovenci pod frankovsko nadvlado, toda zapovedovali so jim knezi domačega pokolenja. Brezobzirno vladanje furlanskega vojvode Kadolaja je izzvalo leta 819. vstajo Ljudevita, vojvode panonskih Slovencev, katerim so se pridružili tudi Kranjci in del Korošcev. Kadolaj in njegov naslednik Balderik sta porazila Slovence in porušila njih svobodo; frankovski uradniki so zamenili domače kneze.

V tem času je pričela karolinska kultura svojo pot v naših krajih; francoski trgovci so prinesli s seboj lepoticje, koralde in zaponi, ki jih dobivamo v naših grobeh in ki se nahajajo po vsem zahodno-frankovskem ozemlju do Belgije in Anglije. Bizantinski in orijentalni motivi (arabeske, panter) so prišli preko Germanije iz Bizanca v naše dežele. Križ, ki je upodobljen na nekaterih zaponah, še ne svedoči dejstva, da bi bili njih lastniki v resnici kristjani, kakor tega ne moremo trditi o zamorcih, katerim darujejo misijonarji svetinjice. Pač pa je znamenje, da se je krščanska vera pričela oznanjevati v devetem stoletju po Sloveniji. Poganstvo je bilo polagoma zatrto, z njim pa tudi odpravljen starodavni običaj, umrle obdajati z okrasom, ki so ga nosili v življenju.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

Iste dni nam je napravil visok dostojanstvenik z Dunaja hude skrbi, ker se je bil napovedal, da poseti našo posadko. V okraju se je pričelo namah najživahnejše kulturno delovanje. Tlačani so popravljali in nasipali pota, na svojih konjičih tovorili mlada drevca v mesto, tako da se je zdelo, kakor bi se gozdi jeli premikati liki v Makbetovi žaloigri, na našem kazinskem vrtu in pred konakom so nasadili na stotine smrečič, ki so se pozneje seveda vse posušile, v bližini konaka in kazine so podrli nekaj raztrganih ciganskih hišic in naselili so cigane zunaj mesta. Potrojile so se vojaške patrole in zavarovala vsa pota, orožniki so stikali po gorah noč in dan. Nas častnike je najbolj razburil slavnostni obed za dostojanstvenika, ki se je imel pripraviti v kazini. Tri dni pred njegovim prihodom smo priredili takšen obed za poskušnjo, da bi se naši strežaji vojaki privadili učenemu natakarskemu poslu in bi se na nobeno stvar ne pozabilo. V garniziji se je nahajal ogrski bataljon pešcev in pol eskadrona huzarjev in iz tistih ljudi so sestavili prav dobro cigansko godbo, ki nam je igrala. Slavnostni obed za poskušnjo se je posrečil. Takrat je prišla iz Sarajeva brzojavka, da pije visoki dostojanstvenik pri obedu rad gishibelsko vodo. To je bilo beganja in vpraševanja po gostilnah in trgovinah, kje bi se dobila gishibelka. Pa zastonj. Brzojavili smo v Sarajevo ponjo, in voda je srečno prišla z visokim gospodom vred.

K slavnostnemu obedu je prišel tudi Stoklas. Rekel je: „Rad bi še enkrat poslušal cigane, ognjevito godbo ognjevitenga ljudstva. Sam sem se navadil kočujočega življenja in nad vse mi ugaja godba kočujočega naroda. Kolikrat so stali na Ogrskem cigani pred menoj in mi igrali, pravi cigani, ne tisti židi, ki so zdaj vzeli v najem cigansko godbo! Ob njih godbi je plakala moja duša in se tajala hrepenenja in zajel sem iz nje, kar je bilo tam burnega in strastnega.“ Gerber, Stoklas in polkovni zdravnik so sedeli skupaj pri mizi, jaz njim nasproti. Skraja se je obed vršil svečano in tiho kakor v svetišču in med žvenketanjem žlic, nožev in vilic se je

marsikdo radovedno ozrl na visokega dostojanstvenika, ki je sedel na koncu mize na častnem mestu pod cesarsko sliko in med samimi generali. Po napitnici, izrečeni cesarju, smo óživali. Po prikuski so prinesli strežaji pred dostojanstvenika in generale prižgane sveče, znamenje, da se sme pušiti. Visoki gospod je izjavil, naj se častniki brez ozira nanj zabavajo, kakor so navajeni pri svojih obedih, in kmalu je vse šumelo po dvorani. Kadar so se oglasile ciganske gosli in cimbal, je vse utihnilo. Stoklas je sedel skrčen in kakor bi se pogrezal sam v sebe, bled in potr. Ko so cigani končali burni Rakocijev marš, je rekel: „Ni čuda, da so si Madjari ohranili samostalnost. Ob takšni godbi bi človek bil sposoben, dovršiti največje podvige osebne hrabrosti.“

„Čudno je to,“ je odgovoril zdravnik, rodom Čeh, „da danes vsi brez izjeme ploskamo Rakocijevemu maršu, kakor bi bili ob njem zgradili Avstrijo. Za časa ogrske revolucije in še mnogo let pozneje je bil pa v naši vojski strogo prepovedan, kakor so sedaj nekatere češke pesmi. Hajnav je dal zarad tega marša mnogo Madjarov ustreliti. Čas teče in nazori se izpreminjajo.“

„In vedno ima eden narod britev na vratu, drugi je božan,“ je trpko pristavil Stoklas. „Kaj meniš ti, prijatelj Gerber?“

„Narodi se morajo sporazumeti, bratstvo naj vlada med njimi, Hundeleben!“ je zagrmel Gerber, in kar nas je bilo onih, ki smo ga slišali, smo se zasmejali. Stoklasa je posilil kašelj.

„Oprosti, ljubi Stoklas, ker te opomnjam, da je dvorana že precej zadimljena,“ mu je tiho govoril zdravnik.

„Meniš, da naj že odrinem? Pusti me, dragi moj, meni je tako prijetno in lahko kakor že davno ne.“

„Kaj je s tvojim premeščenjem? Ne zameri — govorim ti kakor svojemu bratu. Ako že sam nočeš prositi, naj prosi tvoje poveljništvo na podlagi mojega izpričevala. Tako pojde stvar službeno in gotovo prideš v kraj z najugodnejšim podnebjem.“

„Da, prijatelj, to pridem. Po pravici ti povem, da te ljubim, kakor sem svojo mater. Vobče ljubim vse Čehe, v Galiciji sem jih mnogo poznal. Hvala ti za tvojo skrb!“ Stoklas se je zasolzil ter obrnil k vsemu omizju. „Tukaj smo kakor bratje, zbrani starejši in mlajši od vseh strani cesarstva, politikujemo in zabavljamo, a za čas nevarnosti smo vsi pripravljeni, da gremo vsi ene misli v boj. Zato drug drugemu ne zamerimo in naši načelniki in predstojniki nam ne morejo zameriti, če se reče trpka, odkrita beseda. Ali je tako, tovariši?“

Soglasno smo pritrdili Stoklasu, Gerber pa mu je začel prigo-
varjati, naj vendar poskusi, da ga premeste iz Bosne. Zelo žal mu
bo, če izgubi takega vrlega tovariša, a zdravje je vendar prva reč
na svetu.

Stoklas je dvignil glavo, nas obvel z očmi ter rekel: „Poslu-
šajte, povem vam, kaj sem skusil, ko sem nekoč prosil za pre-
mestitev.“

„Veliko razočaranje si skusil, ker nimaš protekcije, kaj bi skusil
drugega!“ se je posmehljaj Gerber.

„Bil sem takrat idealen človek in že šesto leto v Galiciji na
ruski meji. Pa si domislil, da bi bilo prijetno, ko bi človek prišel
kam v kakšno pošteno mesto med ljudi. Kamor si že bodi bi bil
rad prišel, samo da bi bilo proč od Galicije, kjer so častniki s
svojim položajem nezadovoljniji, nego je treba. Mlad sem bil še
in takrat bi bil vsako leto rad v drugem kraju. Že poprej sem bil
služil dolgo vrsto let na Ogrskem, zato sem bil uverjen, da imam
že pravico, prositi kam drugam. In tudi tovariši so me bili našuntali,
naj grem na Dunaj podregat v ministrstvo za premeščenje. Zaposim
torej dopusta, se napravim paradno in hajdi na Dunaj. Tesno mi
je bilo pri srcu, ko sem korakal po visokih stopnicah v ministrstvo.
Človek se pri stotnji ukvarja s takšnimi neotesanimi ljudmi, ves
skoraj podivja — (Hundeleben! je zavpil stotnik Gerber) — zdaj se
bliža pa takšni visoki gospodi. Srce je kar utripalo. Rajši bi se
šetel pred sovražnikovo baterijo. Zagledam na hodniku uradnega
slugo in spoštljivo ga pozdravim.“

„Kaj si mislil, da je kakšen protektor?“ je vprašal Gerber.

„Bogme, lahko bi bil! Človek nikdar ne ve, kdo ima tam
največ vpliva. Recimo, da ima uradni sluga mlado ženo ali hčer, ki
vpliva na predstojnika, in — roka roko umiva. Stopim v pisarno,
kjer so se upravljale naše osebne zadeve, personalije. Tam sedi
gospod predstojnik in tam sede njegovi trije pisarji.“

„Sami hofrati, tintne ščuke!“ je zavpil Gerber, ki je smrtno
sovražil vse, kar je služilo v dunajskih pisarnah.

„Vsi so vstali in me spoštljivo sprejeli. Reči moram — tam
je uglajenost in olika doma. Klanjam se in oni se klanjajo. Prosim,
moledujem in se sklicujem na dolga službena leta na Ogrskem in
v Galiciji. Naletel sem na odprta, blagonaklonjena ušesa: predstojnik
le prikimuje z glavo in odobruje moje nazore. In me vpraša: I kam
bi pa radi prišli? Na Dunaj? — Prijetno bi mi bilo — pravim. —
No, zakaj pa ne, saj je vseeno, kje služite — pravi predstojnik, in

meni se mlinski kameni vale od duše. Pomislite — Dunaj mi je ponudil. — V Pragi se v kratkem izpraznita dve mesti — vplete prvi pisec in sukaje cigareto nedolžno gleda v predstojnika. — Kaj pa v Prago? — me vpraša ta. — Prosim, prosim — odgovorim in se priklonim. Kakšen dobronik! — si mislim.“

„Oj, Praga, ko bi jaz mogel tja priti! Da, Praga, Praga!“ je vzdihnil zdravnik ter se zamislil.

„Nadaljuj, tovariš, kaj si naposled opravil,“ je povzbudil stotnik Gerber.

„Pravim vam . . . srce se je same slasti oblizovalo v meni ob mislih na Prago in ko sem videl, da so gospodje tako prijazni in dobitljivi. Zdajci se dvigne in slastno oblizne drugi pisac ter reče: V Trstu je tudi izpraznjeno mesto. — Nu! — pravi moj dobronik, obliže papirček sesukane cigarete, prižge, puhne v stran in široko vpira oči vame. Pri misli na morje, Italijo in južno podnebje se je duša v meni raztopila. Tam blizu sem namreč doma in težko sem prenašal gališko podnebje. Pa prositi nisem hotel naravnost za one kraje, da ne bi se mi rogali: Aha, k mami hoče. In že sem hotel najpokorneje prositi za Trst, kar se oglasi tretji pisac, rekoč; Trst je že obljubljen. Tja mora priti nadporočnik pl. Langenkampf. Takšen bolehen siromak! — Predstojnik se je z dolgim, netaktnost očitajočim pogledom zazrl v tretjega pisaca, kakor bi se čudil njegovi smelosti in odkritosrčnosti. Potem je potrepal po cigareti, jo odložil, pomel roke ter rekel: Dobro, prav dobro, gospod nadporočnik. Napišem vas v naš zaznamek onih gospodov, ki žele biti prestavljeni — potem je mignil drugemu pisacu, ki je precej nekaj zapisal v debelo knjigo, razgrnjeno na pultu. — Tako . . . zapisani ste. Prosim, imejte nekoliko potrpljenja. Če ne bo mogoče v majniku, premestimo vas v novembru.“

„Za norca so te imeli!“ je vzkliknil Gerber.

„I kaj pa! Takrat sem bil mlad, neizkušen in nisem vedel, da so me s pokloni izrinili iz svoje pisarne. Ampak pet krasnih dni sem si tistikrat privoščil na Dunaju. Kar sem imel denarja, sem vsega pognal samega veselja, da pridem kmalu iz Galicije. Še za vožnjo nazaj sem si moral izposoditi. Tudi s tistim pl. Langenkampfom, ki je bil namenjen za Trst, sem prišel skupaj na Dunaju. Takšen zdrav človek kakor klin in močan kakor slon! Pa mu je bil intendant v ministrstvu za svaka.“

„Da si le upajo častnika tako naplesti in naviti!“ sem potožil, sočutno zroč na Pavla Stoklasa.

Gerber je z grohotom pogledal name kakor izkušeni oče na nevednega sinka. „Kaj ti še veš, kako se svet vlada! Z betvico modrosti in z grmado neodkritosrčnosti in laži. Hundeleben!“ Gledal sem nanj kakor človek, ki ob vladanju sveta še nima pojma, dasi nosi že poln koš nosov, ki so mu jih nadelili višji od njega.

„Pa si naposled vendar prišel iz Galicije?“ je vprašal zdravnik.

„Prišel. Ali tisti dobrotnik v ministrstvu je bil pozabil povedati letnico in tako sem čakal premeščenja od maja do novembra in od novembra do maja. In res — šest let pozneje so me premestili v Marmaroški Siget.“

Gerber je dvignil kozarec ter ga s tako silo postavil nazaj na mizo, da je vino pljusnilo na vse strani. „Kaj, v Siget so te dejali po dvanajstih galiških letih? Tam je vrag rekel lahko noč.“

„V Sigetu ni bilo slabo in kmalu sem se privadil marmaroške stolice. Gore so tam in v gore sem si vedno želel, ker v gorskem vzduhu sem se narodil. In kar je glavna stvar: ubogi Rusnjaki, moji fantje, so me imeli radi in jaz njih. Žal, da sem ostal v Sigetu samo dve leti. Kmalu po zasedi so me potrebovali v Bosni. V tistem dolgem čakanju na premestitev sem postal trd in preponosen, da bi prosil kdaj še kakšne stvari. Sicer pa vsi ne moremo biti v velikih mestih. Cesar potrebuje največ častnikov na mejah svoje države.“

„Vse bi bilo prav, ko bi le psihologijo poznali, psihologijo... in ko bi vedeli, da je tudi vojak misleče bitje! — — Hundeleben!“

Zazvene so gosli, ubrano je pritrknil cimbal. Stoklas se je sesedel, sklonil glavo in prekrizal roke na prsih. Vsega je prevzela godba in mimo sveta zvokov ni bilo življenja v njem. Visoki dostojanstvenik je izrazil željo, da bi rad slišal „Körösi lany“, in cigani so ubrali to staro, obrabljeno pesem. Potem je vprašal, če umejo gospodje častniki tudi peti, in kmalu so zadonele šumne pesmi. Ena skupina je zapela gromovito bosensko „Nema take bule, nema take lule u cara — Nešto ima bulu, nešto ima lulu Hasanbeg“, druga je pela študentovsko „Stolzes England, freue dich — Dein König sauft ja fürchterlich“, tretja „Körösi lany“ in neko madjarsko pesem kosmate vsebine. Neki kadet je nastopil v kalabreškem slamniku, ogrnjen v širok kalabreški plašč, in predstavljal nam je v spakedranem laško-nemškem narečju plemenitega viteza Gonzolanija, čigar žalostno usodo sem slišal tisto popoldne gotovo že petdesetkrat. Bučalo in hrumelo je po dvorani, vmes je udarjal cimbal. Gošt dim se je valil po vsem prostoru, da so se oddaljene glave videle vse zabrisane kakor na novostrujnih slikah.

Stoklas je ploskal in ves se je tresel. „Oj, včasih sem tudi jaz zapel madjarsko pesem, gredoč po polju,“ je rekel zdravniku.

„Saj nisi Madjar.“

„To ne. Ljubim svojo ožjo domovino bolj, nego bi kdo mislil, dasi nima niti groba zame. Ali včasih se polasti duše neka bridka ironija in takrat mi pride madjarska pesem sama ob sebi. Kakor bi duša žalovala po mladosti, ki sem jo izgubil na Ogrskem.“

Stoklas je hudo zakašljajal. Zdravnik ga je prijel pod pazduho.

„Zdaj pa le pojdi! Tu še človeka ni videti v dimu.“

„Hvala Bogu... dosti sem se naveselil... konec!... Treba se ločiti! Pa ne vznemirjati in nadlegovati tovarišev! Nihče naj ne opazi mojega odhoda!“ Dvignil se je in opotekajočih korakov je šel z zdravnikom iz dvorane, za njima stotnik Gerber.

Pavel Stoklas je legel in ni več vstal iz postelje: tista radovanka se mu je zadela ob zadnjo struno življenja. Čez teden dni je umrl. Zdravnik nam je pravil tiste dni iz svoje prakse o jetičnih bolnikih, kako so nekateri še do zadnjega vzdihljaja uverjeni, da se jim izboljša, kako je neki nadporočnik še dan pred svojo smrtjo prosil dopusta za pot v Arko in denarne podpore, kako je že vse potrebščine dal spraviti v kovčeg ter se nadepoln veselil ozdravljenja, dočim je bil Stoklas popolnoma prepričan o brezupnosti svojega položaja, apatičen do življenja in s tiho radostjo pričakujoč konca. Mirno je končal in poslednje njegove besede so bile: „Cigani! Cigani!“

Pokopali smo ga nad mestom na hribu, kjer je bil odmerjen ob zapuščenem turškem pokopališču prostor za kristjanske mrliče. Napravili smo mu „zelo lep“ pogreb. Gerber je sam prosil, da načeluje on vojaškemu izprevodu. Naš mladi kaplan je govoril nagrobni govor s takšnim trdim naglasom, kakor bi čital polkovne ukaze. Okoli odprtega groba so vohali naši psi in psički in neki pudelj je prespokojno legel na grob pred letom umrlega stotnika ter pomolil jezik na solnce in pomežikujoč je gledal na ceremonijo, kakor bi hotel reči: čemu toliko važnosti in svečanosti pri stvari, ki je tako vsakdanja. Stoklasov konj je pod stotnikom Gerberjem nestrpnostno kopal z nogami, kresal in pri častnem strelu se vzel na zadnji nogi. Vrgel sem pest prsti na tovariša. Bodi ti lahka zasedena zemlja! Drugi dan je pri maši zadušnici naš kaplan delal takšne odločne, odsekane obrate, ko da se ne suče pred našim dobrim Bogom, ampak pred hudim korporalom na vežbališču. Damam je njegova maša silno ugajala.

(Dalje prihodnjič.)

Vampir.

Komedija v osmih dejanjih. Spisal **Adolf Robida**.

Osebe:

Jakob Hrast, zasebnik (55 let).
 Irma, njegova hči, vdova (27 let).
 Stotnik Hugo Svetec, Irmin zaročenec (35 let).
 Dr. Milan Fras (29 let).
 Sluga.

Kraj: letovišče na svetu kjerkoli.
 Čas: preteklost, sedanjost, prihodnost.

Scenerija.

V ospredju pot, posuta s finim peskom. Na desni proti sredi klopca, okrog drevje. Na levi cipresa. Ozadje jezero in obala. Za jezerom gola skalnata gora. Poleg ciprese skala, da se lahko stoji na nji. Na skrajni desnici v ospredju se vidita ogal in streha vile. Ves teren je kamenat.

Četrť ure pred solnčnim zahodom.

1. prizor.

Doktor. Zbogom!

Irma. Ostanite pri meni še kratek čas; par minut vas ne bi pogrešali!

Doktor. V položaj drugih se ne znate vmisliti.

Irma. Kadar človek kaj želi, je za žalitve gluha in jih rad presliši!

Doktor. Če ni drugače, ostanem . . .

Irma. Pri meni?

Doktor. Pri vas!

Irma. Gospod doktor, zakaj se me vedno ogiblujete?

Doktor. Mislim, da bi bilo za oba bolje, če bi ne govorila o tem. — Jutri pojedete menda z gospodom zaročencem na izlet?

Irma. Saj se tudi vi pridružite?

Doktor. Ne, hvala; jaz ostanem doma. (Pavza.)

Irma. (Hitro vpraša): Ali imate še moja pisma?

Doktor. Kar piše ženska, jaz nikdar ne raztrgam, zakaj to je še edino orožje proti njej.

Irma. A, a . . .

Doktor. Ljubil sem nekdanjo dekle, ki mi ni nikdar pisalo. In vedela je, zakaj tako dela.

Irma. Najbrže se je bala, da je ne kompromitirate; predobro vas je poznala!

Doktor. Izraz „kompromitirati“ so si ustvarili ljudje, ki imajo slabo vest. Vaša pisma imam shranjena in vam jih položim le v krsto. — Prej jih ne dobite!

Irma. Kavalir ste kot malokdo!

Doktor. Da, tolik kavalir sem, da jaz o tej stvari nisem začel govoriti.

Irma. Svoja pisma hočem nazaj in jih zahtevam.

Doktor. Ne! — toda stotniku Svetcu jih ne izročim!

Irma (se oddahne). Besedo na to?

Doktor. Besedo na to, da boste v kratkem preskrbljeni.

Irma. In da bo moja dota zapravljena . . . (Po pavzi.)

Doktor. Ali smem sedaj oditi?

Irma. Zakaj pa ne odpotujete z letovišča, če vam moja družba ni ljuba?!

Doktor. „Oprosti, da končam, toda petroleja ni več v svetiljki in ne ljubi se mi tudi nič ne“; to je bil konec pisma, ki je bilo dolgo eno stran. — Zato ne odpotujem, ker ostane ta okolica še vkljub temu lepa, dasi žive v njej ljudje, ki mi niso ljubi. Ne uvidim namreč, zakaj naj bi šel s poti onemu, ki ga sovražim.

Irma. Vedite, da vas tudi jaz sovražim — sovražim od onega trenutka, ko ste mi rekli „zbogom!“

Doktor. A! A! — Od tedaj me sovražite, — preje sem vam bil igrača!

Irma. Ne, ljubila sem vas. — Verujte mi to! A od tistega dne, ko sem videla, da me sovražite vi, sem zasovražila tudi jaz vas.

Doktor. In zato ste se vedno zanimali za moje početje?! — Vpraševali ste moje znance, kaj počnem, katero dekle ljubim, kako živim, in tako dalje in tako dalje!

Irma. Odkar vas nisem več videla, sem postala ljubosumna.

Doktor. Ljubosumni niste bili vi nikdar; človek je le tedaj lahko ljubosumen, kadar ljubi — vašemu srcu pa je bila ljubezen tuja. Zakaj ne govorite resnice? Recite odkrito: zato sem se interesirala za vas, ker sem vas hotela uničiti.

Irma. Precej ste se izpremenili v teh dveh letih, odkar nisva govorila.

Doktor. Toliko pač sem se izpremenil, kolikor more človek postati drugačen v dveh letih. (Pavza.) Menda smem sedaj oditi. Kot kavalir vam čestitam za vašo poroko; seveda mi pa ne smete šteti tega v zlo, da me na svatovščino ne bo!

Irma. Vrnite mi pisma, prenevarni ste!

Doktor. Najbolj nevaren je človek tedaj, kadar ljubi —, če sovraži, ni več tako nevaren.

Irma (jezno). Vsak „mož“ bi mi jih vrnil!

Doktor. Jaz svojih ne zahtevam; — zbogom, gospa!

2. prizor.

Irma. (Nekaj časa gleda za njim, potem vstane in sede zopet. — Vzame iz nedrij šopek in se igra z njim. Potem ga položi počasi na tla in ga pohodi polahko, kot bi zamorila pri vsaki cvetki spomin. Ugaja ji to početje, ko hodi vsaki roži po stebelu do cvetja. Solnce zahaja, gore žarijo, zamaknjena gleda v solnce. Hipoma sede in zajoka, potem se jezno otrese, sune rože nazaj v stran in se nasloni polna strasti na klop: silno razburjena zameži.)

Stotnik. (Pride in jo gleda nekaj časa čudoma, potem se nasloni od zadaj nanjo in jo strastno poljubi.)

Irma (skoči pokoncu in jezno zopet sede).

3. prizor.

Stotnik. Kaj ti je?

Irma (molči).

Stotnik. Gledal sem te. Tako krasna si bila; — vsa lepota je bila v tebi in čakala si tako težko nečesa. Videl sem, kako so se ti prsi dvigale in kako so hrepenele tvoje želje . . .

Irma (molči).

Stotnik (jo prime za roko). In tvoji prsti so bili željni objema in tvoje ustnice so vabile; poljubil sem te, zakaj krasnejša nisi bila še nikdar.

Irma. Kje si bil danes?

Stotnik. Ali je to tvoj odgovor na moje besede? (Pavza.) Seveda priznati nočeš, da si mislila name — in — da si željno čakala ljubezni.

Irma. Da, čakala sem je!

Stotnik. Kaj, jaz sem prišel ob nepravem času in kot nepravi?! Kdo je govoril s teboj?!

Irma (vstane in hoče oditi).

Stotnik. Ne, tu ostaneš! Kdo je bil takrat v tvojem spominu, ko sem te jaz poljubil?

Irma. Ali se nisva zmenila, da spoštujeva čuvstva drug drugega in da se razumeva, tudi če se ne ujemava?

Stotnik. Zato si ti spoštovala moja čuvstva!

Irma. Inkvizicije ni več!

Stotnik. A ti boš kljub temu govorila!

Irma. Bom, če boim hotela, če me pa ne bo volja, bom molčala!

Stotnik. Ti me nisi nikdar ljubila!

Irma. Ne bodi smešen! Otrok bi ne govoril drugače, nego govoriš sedaj ti.

Stotnik. In vrag bi ne čutil sedaj drugače, nego čutim jaz!

Irma. Sedaj si pa prav zares otročji!

Stotnik. Otrok ne ve, kaj dela, in zato ne zameri, če ti rečem, da si izmed tistih žensk, ki se obesijo na vsakogar iz — strasti — (pavza) — ali, če hočeš, iz — dolgega časa.

Irma (ironično). Zato sem jaz tvoja prva ljubezen? Ali misliš, da sem stara petnajst let?! Ali misliš, da moraš občevati z mano kot z gosko in da se moraš delati pred mano lepega in nedolžnega?! Poznam življenje, morda ga poznam še predobro, in vem, da idealisti mislijo drugače nego jaz. Jaz pa še nikdar, nikdar nisem očitala drugim grehov in napak, ki jih imam sama.

Stotnik. Ljubezen je zate igrača, ki jo razbiješ, kadar se je naveličaš.

Irma. Igrača! — torej si ti tisti, ki si je igračo kupil.

Stotnik. Vedi, da tvojih besed nisem čul.

Irma. Kavalirsko! Govoriš kot človek, ki mu srce ni samo kos mesa, ampak ki tudi čuti ž njim. A ti nikdar ne moreš čutiti, kaj se godi tu notri, prav v zadnjem kotičku duše! Ti še viharja ne poznaš, pa poznaj tiste lahke meglice, ki zagrinjajo srce v neprodarno tajnost? Za to je treba pogleda, ostrega ko bodalo, in srca, nežnega in čutečega kot pomladni cvet. — Tega ti nimaš! Ti me ne ljubiš zato, ker mi je ime Irma, ampak zato me hočeš poročiti, ker je moj oče Hrast!

Stotnik. Razumem, kam meriš! — Lepših je dosti, bogatejših se ne manjka — vse res; morda celo boljših ne. — A človek je slep, kadar ljubi, in ljubezen ne mara naočnikov — iz tega ti bo jasno, da ljubim tebe, — Irmo!

Irma. Morda je kakemu tvojemu konju tako ime?

Stotnik. Veruj mi, da me moj konj še nikdar ni udaril s kopitom, ker ve, da ga je moja roka že velikokrat pobožala. So pa na svetu ljudje, ki sem jih poljubljal in ljubil, a ki so me tepli. (Pavza.)

(Konec prihodnjic.)

Književne novosti

Ivan Cankar: „Zgodba iz doline šentflorjanske“. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1908. Cena broširani knjigi 2 K, vezani v platno 3 K, po pošti 20 h več. Oceno prinesemo v eni prihodnjih številok.

Zločin in kazni. Roman v šestih delih z epilogom. Ruski spisal F. M. Dostojevski, preložil Vladimir Levstik. V Ljubljani. 1908. Ig. pl Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena 3 K 50 h. Kaj več izpregovorimo o prevodu tega slovečega dela takrat, ko izide vsa knjiga, kajti obetata se nam še dva zvezka. Papir in tisk v knjigi sta lepa.

Ivan Lah: Vaška kronika. Izdala „Narodna založba“ v Ljubljani. Cena nevez. knjigi 1 K 70 h, vez. 2 K 70 h. — V današnjih dneh, ko hoče biti napredujoči individuuum pred vsem in v polni, zvrhani meri on sam, in ko gleda s pomilovanjem na marsikaj iz „slavnih, bivših dob“, danes, ko veličanstvo lepote prepoveduje umetnosti, ščegetati slepo in vzgoje potrebno maso s parfumi kurtizane tendenčne poezije, odrekamo zgodovinski povesti del njenega nekdanjega kredita. To je morda prestrogo, gotovo pa ni brez vzroka; pomagalo nam bo vsaj, da ne zaklejimo zlatih predalov svoje literarne zgodovine z domorodnimi romanišči. Kaj drugega je zgodovinsko ozadje tam, kjer ga izberemo iz čisto estetskih interesov. No, Lahova „Vaška kronika“ vsaj ne kaže nasprotja; in za to mu bodi prva hvala. Povestice, tvoreče vsebino knjige, nas vodijo v davnino, nam dajo čutiti njen častitljivi dih, nam rišejo njene dogodke v oddaljenih, bledikastih podobah, ki jih gledamo iz vrlo podanega miljeja dolenjske vasi, in pri tem niso niti senzačne niti tendenčne. Ljudstvo bo pač dolgo rado posegalo po „Vaški kroniki“, ljudstvo in mladina; zakaj bere se lahko in gladko do konca, ne žali živcev z nenavadnimi in pretiranimi rečmi, kakršnih nismo čitali še nikjer, in kar je glavno, ne pripada nobeni originalni in novi slovstveni struji, kakršne se okus povprečne publike še ni navadil. Najboljše v knjigi je bržkone začetek „uvoda“, ki mu je naslov „Vas“. Prvi dve strani sta vrli in bogati plastike, v sredi in na koncu pa prihaja spisček tako meglen in dolgovezen, da se bralcu zadremlje. Zelo živa, sugestivna in pristna po svojem časovnem koloritu je novela „Gospod Vitič“; vodi nas v turške boje. „Bernardo“, obraz iz renesanse, je meglen in se mi vidi neresničen. „Predikant“ iz lutske dobe je vreden, da ga postavimo ob stran „Gospoda Vitiča“, ravno tako „Gura in sinovi“, historija iz dni kmetskega triumvirata; to je morda najboljše, kar premore naša književnost o tistih dneh. „Antoineta“ bi bila kaj prikupna, ako ne bi motila nepristnosti dialoga; to bi mogli očitati tuintam tudi drugim povestim: najbolj „Bernardu“, najmanj morda „Guri...“

„Vaška kronika“ literarnemu izbirčnemu ne nudi mnogo, preprostemu bralcu pa nedvomno toliko, da ji je zagotovljeno trajno mesto v ljudskih in mladinskih knjižnicah.

C. O. N.

Zbornik. Na svetlo daje Slovenska Matica. VIII. Zvezek. Uredil L. Pintar. V Ljubljani 1906.

Razen vzorno sestavljene dr. Šlebingerjeve „Slovenske bibliografije“, ki prinaša vsako leto potrebni sklepni račun o naši književnosti, združuje ta „Zbornik“ osem člankov. Dr. Fr. Ilešič je pod naslovom „Češko-slovenska (— jugoslo-

vanska) vzajemnost v minulih dobah* spravil v organsko zvezo¹⁾ več drobnih vesti iz slovenskega in slovaškega preporoda; zanimiv je pokret Slovakov, ker so njih literarne prilike bile prav sorodne našim. — Bibliografski važna je istega pisatelja razprava o Srbu Jovanu Rajiću in Urbanu Jarniku. Pomembno je, da je Jarnik do svojega ilirizma prišel po napačnih premisah. — L. Pintar je postavil profesorju Ivanu Vavrčvu v točno in toplo pisanem životopisu lep spomenik. — Dr. Ivan Žmavc (v Pragi) je podal za slovensko občinstvo pregled Herbert Spencerjevega življenja in delovanja. — O Judih na Kranjskem piše J. K. Podgorjanski. Kot zopeten spis o ožji domači zgodovini in statistiki zasluži članek pozornost; saj je videti, kakor bi po Rutarjevi in Vrhovčevi smrti na našem zgodovinskem polju ne bilo skoraj nič dela več; ali pa delavcev ni? Neumorni Andrej Fekonja govori o prvih šolah pri Hrvatih. Predmet je gotovo zanimiv; a mi bi želeli izvedeti kaj o pisateljevih virih in bi glavne podatke čitali najrajši v izvirniku ali v izvirnem prevodu, vsekakor pa v bolj opiljenem jeziku. —

Tretjino vsega „Zbornika“ zavzema Avgusta Žigona razprava „Tercinska arhitektonika v Prešernu“. Žigon je marljiv raziskovalec Prešerna, a škoda je, da svoje stvari objavlja, preden so godne za tisk. Ne vem, kakim potem je n. pr. koncept njegove razprave o „Letnici 1833. v Prešernovih Poezijah“ zašel v „Časopis za zgodovino in narodopisje“ (1906); dobrodošel pa je bil ta koncept, ker smo se iz njega naučili presojati Žigonove spise. Pri njih namreč velja tole: važno in često mnogo vredno je gradivo, ki ga pisatelj znaša, in v tem oziru je vesten in popolnoma zanesljiv; nikdar pa se ne smemo zanašati na njegove dokaze in sklepe, ker so sami oprti na kako teorijo, ki bi jo tudi bilo treba še dokazati. Tako je v „Časopisu“ (str. 176. idd.) na podlagi svoje absolutno nemogoče razlage soneta „Je od vesel'ga časa teklo leto“ (češ, da pesnik (!) govori o dveh spominih, o enem iz leta 1831., o drugem iz l. 1833.) zgradil kopico različnih sklepov in se na tej podlagi čutil upravičenega, na zelo čuden način (da ne rabim drugačnega izraza) se zaletavati v vse, ki so se — drznili tudi kaj preudarjati in pisati o Prešernu; le nekaterih oseb se ni dotaknil; on že ve, zakaj, in mi tudi. —

leže do to

Že tedaj sem mislil malo poučiti pisatelja, ki sta mu bili zlasti moji razpravi o priliki odkritja Prešernovega spomenika (v „Ljublj. Zvonu“ 1905) zelo neprijetni, ker sta mu bili najlepše rezultate pobrali, da jih ni on mogel kot izvirne in svoje prijaviti; a pričakoval sem, da se bo pisatelj sam unesel. In res se je glede nastopa nekoliko; njegova metoda pa ga je zapeljala tudi to pot. Naletel je namreč tudi, gradeč to razpravo v Zborniku, na teorijo, ki jo hoče uveljaviti za žive in mrtve. Oprt na resnično dejstvo, da je Prešeren svoje pesmi sila skrbno pripravljaj in pilil, hoče Žigon dokazati, da je pesnik imel pri svojih pesmih natančen shema glede celotnega števila verzov v pesmih in glede njih števila v posameznih delih. V pričujočem Zborniku se govori le o onih pesmih, ki so spesnjene v tercinah. — Vse tako dokazovanje ima že od početka smrtno kal v sebi v tem trenutku, ko raziskovalec nalašč išče takih simetrij v pesmih in ko tisto simetrijo, ki jo je morda našel, stavi na račun pesnikove volje, ne pa na račun slučajnosti. V drugi polovici prejšnjega stoletja so se bili klasični filologi vrgli na to polje in so kar pri vseh pesnikih: lirikih, epikih in dramatikih, „našli“ sila simetričnosti, šteli in šteli so verze, jih seštevali, odštevali, delili, dokler niso dobili kosov, ki so si med seboj odgovarjali. Kakor bi se jih bila lotila nalezljiva bolezen! Preteče nekaj let —

¹⁾ Izrazi kakor „sukob“, „svaja“ so prisiljeni vrivki v slovenščino.

in sami sebi so se smejali! Kar je tiste „simetrije“, smatrati se mora le za slučajno! In kaj bi bili pesniki v naših očeh, ko bi jim mogli dokazati, da so svojo poezijo odlagali po natančno umerjenih predalčkih. Ne bili bi umetniki, ampak krpači, in „dopadenje“ nad njih delom bi s tega stališča imel le strigač, ne pa čuteč interpret. Zato je Žigon izkazal Prešernu zelo slabo uslugo, da mu prisoja tako mukotrpno, na matematiki zgrajeno pesmotvorstvo, a tako malo spretnosti, da baje dveh nemških sonetov zato ni zložil v normalni tercinski obliki, ker za to ni imel dovolj (le nekaj — dni!) časa! — Vrednost pa more zadobiti tako razpravljanje za celotno in podrobno umevanje kake pesmi, ker se pri tej priliki mora govoriti o vsebini in o razvoju dejanja. V tem oziru gre tudi Žigonu resnična zasluga, naj mu že v vsem pritrjujemo ali ne; tudi smo mu hvaležni za točno znanje raznih podatkov iz vseh virov; škoda pa je, da so ta zlata zrna zametana med silno navlako gostobesednih in bobnečih besed, ki se iz njih pisatelj komaj izkopava; kaj šele mi! Sploh je zelo kvarilna stran pri vsem, kar Žigon piše, da ne zna zagospodovati nad snovjo; on producira s silno težavo in znojne kaplje omakajo vsako stran . . . (Konec prihodnjič.)

Dr. Jos. Tomišek.

Ivan Macher: Prirodopis živalstva. Ljubljana 1907. Ignacij pl. Kleinmayer & F. Bamberg. Cena 2 K 50 h. — Pri sestavljanju šolskih učnih knjig se križa toliko posameznih, često si naravnost nasprotujočih deloma metodiških, deloma znanstvenih, deloma učnoekonomskih načel, da je vsako enotno ocenjevanje šolskih knjig nemogoče. Dvoje pa moramo zahtevati od vsake učne knjige: prvič, da zadošča vsem stalnim metodiškim načelom, drugič da v znanstvenem oziru odgovarjajo vsa v nji navedena dejstva stanju moderne vede in da se v primerjanju, spajanju in kavzalni razlagi teh dejstev poslužuje pisatelj le znanstveno osiguranih sintez, pa bodisi, da mu te sinteze služijo le v metodiške svrhe.

Prof. Macher je napisal svojo knjigo na podlagi biološkega razmotrivanja živalstva; ta način motrenja žive prirode ima to znanstveno prednost, da je kavzalen, ima to zaslugo po vsebinskem svojem obsegu, da enakomerno uvaža organ in funkcijo, in ima to veliko metodiško prednost, da razmotriva dejstvovanje in ustroj vsakega poedinega organa z vidika življenja celega organizma in da ne iztrga vsake posamezne življenske vrste iz celokupne prirode, temveč jo zveže z vsem, kar je in živi okrog nje. Način, kako motri biolog prirodo, pa nam odkriva učno metodo „par excellence“; neštete asocijativne vezi, s katerimi spaja in primerja vsak nov življenski pojav z vsemi že znanimi pojavi, so izredno porabne v to, da z njimi trajno vcepimo mladi glavici lastnosti in pojave živih bitij. „V tem slučaju nam je rešiti nalogo, kako naj razumevamo obliko organizmov na podlagi poznanja njihovih funkcij, kako naj razlagamo njihov rast in nastajanje iz pogojev celega sistema, iz njihov posebnega ustroja, iz tega, ker bi smeli imenovati konstitucijo živih bitij, iz načina medsebojnih odnošajev in iz vplivov, ki prihajajo od zunaj.“¹⁾

Zdelo se mi je potrebno poudariti ta dejstva, ker je med nami ta knjiga, izpodbujena od lepih nemških vzgledov, prva, ki je docela zapustila staro opisno metodo.

Pisatelju se je namen, spisati učno knjigo na biološki podlagi, v celoti jako posrečil. Dikcija in terminologija sta preprosti in lahko umljivi. Jako srečen se mi zdi princip, da je pisatelj večjim živalskim skupinam predpostavil natančnejši popis

¹⁾ Karl Heider: Über historische und causale Betrachtung in der Erforschung der Organismen. Innsbruck 1905, p. 24.

po enega tipičnega, učencem znanega zastopnika te skupine, škoda le, da temu principu ni ostal zvest tudi pri nižjih razredih živalstva. Umestno je bilo, da je g. prof. krog členonožcev, ta „eldorado“ sistematiške deskripcije, znatno skrčil, saj namen spodnjegimnazijskega uka pač ni, naučiti se na izust „policijsko tiralico“ za vsako izmed Linnéjevih species, temveč spoznavati tipe. Isto pravo načelo je vodilo pisatelja tudi pri opisu nižjih živalskih razredov, kar je tudi z ozirom na kratko odmerjeni čas prirodoopisnega pouka hvalevredno.

Znanstvenim dejstvom, zbranim v tej knjigi, pač ni mnogo oporekati, samo nekatere malenkosti v sistemu, ki sicer ne tangirajo pouka na tej učni stopnji, bi bilo treba izpremeniti, da se v principu zadosti modernemu sistemu. Tako naj se kopitarji, dvoparkljarji in mnogoparkljarji porazdele v redova liho-prstarjev in sodoprstarjev; sistematiški razred glist (Eingeweidewürmer) ni opravičen, ker spaja v sebi zastopnike dveh daleko različnih razredov, namreč platihelmintov (trakulja) in celhelmintov (glista), in sicer jih spaja samo vsled slučajne okolnosti, da nekateri zastopniki obeh imenovanih razredov žive kot zajedci (parasiti). (Konec prihodnjč.)

Dr. P. Grošelj.

Valter Šmid. Die Reihengräben von Krainburg, ponatisk iz „Jahrbuch für Altertumskunde“, herausgegeben von der k. k. Zentralkommission für Kunst- und historische Denkmale. Band I. 1907. — Obširno in pregledno nam podaje pisatelj tega sestavka zgodovino grobišča v tako imenovanem „Lajhu“ pod Kranjem ob Smledniški cesti, opisuje način pokopavanja in navaja najprej izkopine iz prehistorične hallstattske in La Ténéske dobe. Nato sledi v daljšem seznamu popis 213 grobov iz prve srednjeveške dobe, v katerih je našel pri sistematičnem izkopavanju poleg dobro ohranjenih skeletov obilico zapon, sulic, mečev, fibul in drugega zanimivega, deloma dragocenega nakita, ki so ga tedanji prebivalci dajali svojim mrtvecem v grob. Pridejan je načrt nekropole, nje lege z mestom Kranjem v ozadju ter tudi več slik najdenih predmetov z inventarno številko ljubljanskega muzeja. Splošno zanimiv pa je posebno zadnji odstavek, kjer raziskuje pisatelj vprašanje o narodnosti tedanjih prebivalcev mesta Kranja. Da so imeli za preseljevanja narodov Longobardi, prodirajoč v Italijo, tu svojo vojaško posadko, ki se je vzdržala do VII. stoletja, nam izpričuje ne le izredno ugodna krajevna lega, temveč tudi izkopine same, ki so jih enake ali slične našli v grobovih pri Čedadu, Ogleju in Trstu in neovržno prisodili Longobardom. Pa tudi nekaj zgodovinskih virov nam navaja pisatelj, da podpre svojo teorijo. S tem seveda bi bilo ovrženo mnenje, da je grobišče staroslovensko. Pa še nekaj. Staroslovenski grobovi, ki so se doslej zasledili na Kranjskem pri Boh. Bistrici, Mengšu in Črnomlju, kažejo vsi prav tipičen znak; to so obseščniki (Schlafenringe), ki so jih naši pradedje na traku ali vrvcu obešali svojim mrtvecem okrog senc. Teh pa v Lajhu niso zasledili. Potemtakem bi se mogli brez pomisleka pridružiti Šmidovi teoriji o longobardski naselbini v Kranju. — Prav radi tega pa nas bo tem bolj zanimalo natančneje poročilo o staroslovenskih grobovih, ki nam ga obeta gospod pisatelj.

Anton Jeršinič.

„Komunistični manifest“. Napisala Karel Marx in Friderik Engels. Preložil M. I-Č. Cena 40 h. IV. zvezek knjižnice časopisa „Naprej!“ — Idrja 1908. Izdala založba časopisa „Naprej!“ Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. — Kdor se zanima za socializem, oziroma njegov razvoj in njegove posamezne panoge — in to se menda dandanes vsakdo — bo rad posegel po tej knjižici, da si se nam zdi, da je čitatelj brez primerne izobrazbe ne bo umel kdovekaj.

Spominski večer Simonu Gregorčiču. S koncertom, ki je obsegal le na Simon Gregorčičeve besede zložene pevske skladbe, je počastila „Glasbena Matica“ v dični obliki dne 19. januarja v ljubljanskem „Narodnem domu“ in dne 26. jan. v „Unionu“ rajnega pesnika-lirika. Stališče, ki ga zavzema Gregorčič v slovenski literaturi, pomen, katerega je njegova pesem narodu, je označil v pričetnem govoru z blestečimi, temperamentnimi besedami prof. dr. Fran Ilešič s prepričevalnostjo, ki jo je rodila idealna, gorka vnema za pesnika, ta simpatični pojav na polju slovenskega pesništva. In zvrstili so se za njim v svojih skladbah, ki jih je pesnikova beseda navdahnila k skladanju, slovenski skladatelji Jakob Aljaž, p. Hugolin Sattner, Risto Savin, Josip Michl, Anton Foerster, Emil Adamič, Anton Nedvčed, F. S. Vilhar. Podal je spored srečno izbiro, skladbe, ki zanimljejo, ki kažejo, kako plodonosno je obrodila produkcija zadnjih let na glasbenem torišču Slovencev. Z moškima zboroma „Na bregu“ in „Na dan!“ izvablja Jakob Aljaž prav krepko, dobro karakterizujoče svojim strunam zvoke, ki svedočijo o nemali rutini, ki si jo je skladatelj pridobil z neumornim skladanjem, glasi se iz njih svežost preprostosti, po kateri stremi, hoteč podati narodu lahko izvedljive, vendar umno zasnovane zборе. Izmed p. Hugolin Sattnerjevih skladb „Lastovkam“, „Zaostali ptič“ in „O nevihti“ je poslednja, mešan zbor, vsekakor najboljša; v nji je zajel skladatelj ob srečnem besedilu s krepko invencijo slike velikih potez, v katerih mu je zarajala kaj srečno, učinkljivo muzikalna duša in odzvalo se je tudi srce, da je zalilo s čutom tematično vzgrajeno delo. V predsmrtnici Rista Savina „Kropiti te ne smem“ čujemo resno, baladno vznemirjeno pesem spevne melodike, v Josipa Michla velikem spevu „Človeka nikar“ vzleta in muzikalnega znanja prepojeno skladbo, ki jako prija koncertnemu sporedu. Antona Foersterja prelepi „Njega ni“, ena njegovih najboljših skladb, toplo občuten, harmoniški in melodiški presenetljiv četverospev, je to pot podal moški zbor z reprodukcijo, ki je svedočila v svoji bravurni, kristalizirajoči obliki o vestnem, minucioznem študiju. Istega skladatelja samospev „Naša zvezda“ je vzkipel iz globine čutapolnega srca. Antona Nedvčeda pesmi „Njega ni“ in „Pogled v nedolžno oko“ ter mešani zbor „Nazaj v planinski raj“ so ljubi znanci skladateljve gladko in melodijozno ustvarjajoče pa v dušo segajoče lirike. Prikupljiv je Emila Adamiča solonapev „Pri zibelki“, ljubka, prirsčna, v mehkih tonih se topeča skladba. F. S. Vilharja „Naša zvezda“ in „Oj z Bogom, ti planinski svet!“ sta zbor, dobro znana in priljubljena po vzletnem, arijoznem patosu, ki ju krilati k zagotovljenemu učinku; moti pa tu starokopitni, nekdanj pač priljubljeni mrmrajoči zbor.

Pod taktovko mojstra-kapelnika, koncertnega vodje Mateja Hubada mora uspeti zborov koncert; privadili smo se, smatrali vodjo Hubada za poroka veštni, zrel prizorivti, vsak koncert je nam le novo potrdilo opravičenosti takega zaupanja. Zrelega, izbranega petja, ki odiči na novo dobro ime koncertnega društva, smo bili priča prav v zadnjem koncertu, ko je šlo za proslavo spomina pesnika, ko je svečanostno razpoloženje samo povzdigovalo in pa bodrilo zbor. Solonapevi so bili poverjeni zagrebškima opernima pevcema Ernestu vit. Cammaroti in Bogdanu pl. Vulakoviću in gre tema zasluga, da so tudi solonapevi ob strani zborovih krasot glasovno prodrli in da je bil koncert le nepretrgana vrsta zanimanje bodočih in

vzdržujočih točk. Priznalno se je spomniti tudi diskretnega in točnega spremljevanja na klavirju, kateri posel je opravil Miko Štrifof vse pohvale vredno.

Dr. V. Foerster.

Jakob Aljaž: I. zvezek mešanih in moških zborov. Cena 60 h. — V Ljubljani, 1907. Založila „Kat. bukvarna“. Natisnila „Katoliška tiskarna“.

Idrijske narodne pesmi. Nabral za moški in mešani zbor ter harmonizoval Zorko Prelovec. Založilo delavsko bralno društvo v Idriji. Cena 80 h, s pošto 10 h več. Na prodaj pri Fr. Ciniburku in V. Lapajnetu v Idriji in v „Narodni knjigarni“ v Ljubljani. Knjižica obsega 21 ljubkih narodnih pesmi, in sicer narodnih po duhu in po napevih. Pevskim društvom bode knjižica jako dobro služila.

Upodabljajoča umetnost

Slovenska moderna umetnost, pomen razstav in kritik. Vsakega umetnika prešine veselje, kadar sliši o kaki nameravani razstavi, tem bolj, če se priredi v domači deželi. Zanima se za dela umetnikov znanih in nezanih in težko pričakuje trenutka, da bi videl nove stvaritve svojih tovarišev. Marsikateri umetnik je ali bi že nekako zaspal v tujini, njegovo ime je ali bi postalo že neznano v domovini; ko pa čuje o razstavi, zbere proizvode svoje ter napne vse svoje moči, da bi ustvaril, kolikor se utegne, zopet kaj novega, umetniškega. Kajti na razstavi je najugodnejša prilika umetniku, obrniti nase pozornost s svojimi deli, si pridobiti ugleda in ž njim naročil.

Marsikdo bi pa tudi ne poznal proizvodov domačih umetnikov, ako bi ne bilo razstav, in ne imel bi prilike, učiti se razločevati dobro delo od slabega ter si izobraževati čut za umetniško dovršenost.

Velikega pomena so razstave tudi za ves narod, ker o razstavljenih predmetih se ne razpravlja in ne piše samo doma, temuč glas o njih gre daleč po svetu; tuji in v tujini živeči rojaki zaznajo, da tudi na Slovenskem žive umetniki, da tudi slovenski narod živi za umetnost.

Umetniki se s prireditvijo razstav žrtvujejo ne samo za svoj obstanek, za svoj ugled, temveč tudi za proslavo domovine, zato pa je tudi nje dolžnost, podpirati umetnike in jim pomagati s sredstvi, da jim je mogoče pokazati talente ter ustvarjati umotvore.

Na Slovenskem je žalibog le slišati: čemu pa naj bodo razstave, posebno za sedanjo moderno umetnost, češ, saj se vidi le malo lepega, dobrega, res umetniškega. V tem oziru moramo vpoštevati, da je sedaj jako kritičen čas, čas prehoda k nekaj popolnoma novemu, preprostemu, naravnemu, da ne tičimo vedno v antikah, vedno v enem in istem kakor pred tisoč leti. In ravno v tej dobi so razstave tem bolj potrebne in višjega pomena za izobrazbo okusa in za umevanje novega sloga, zlasti pa zato, da se naša umetnost osamosvoji, da si pridobi svoj poseben narodni značaj, seveda na podlagi moderne smeri.

(Dalje prihodnjič.)

Slovenski umetniki na tujem. Umetniških razstav, ki se prirede v kratkem med Poljaki v Varšavi, Krakovu in Poznanju, se udeleže tudi slovenski slikarji, in sicer sledeči člani umetniškega kluba Save: gg. Jakopič, Grohar, Strnen, Žmitek, Jama in gospodična Klein.

Gledišče

Slovensko gledišče. A. Drama. Dne 4. januarja so igrali drugič „V somraku, 6. januarja popoldne so ponovili „Snegulčico“, a istega dne zvečer in potem 12. januarja smo videli še drugič, oziroma tretjič Cankarjevo „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“. Česar pogrešamo pri tej Cankarjevi farsji je enotnost motiva; to ne moti malo in je v prvi vrsti vzrok, da je bilo treba igri komentarija. Po prvem dejanju ne pričakuje nihče, da bo Cankar v drugem dejanju povedal to, kar pove. Vsekakor je vsebinska zveza med prvim in drugim dejanjem zelo rahla, tretje dejanje pa nam itak še zdaj navzlic razlagam in navzlic temu, da smo tudi lastne možgane napejali malo, ni docela jasno. Dalje se nam vidi, da je v farsji vendarle nekoliko preveč donkišotstva in pretiravanja. Če mi potiplje kdo na drobno žilico in mi namigne: „Vidiš, poznam tvoje male slabosti!“, me bo zaskalelo, a če mi reče: „Tat, razbojnik!“, se mu bom bržčas samo smejal. In zato dvomim, da bi bil Cankar s farsjo dosegel svoj namen. Farsja je ugajala, to se ne da tajiti. Ploskali so ji ljudje, ki so jo umeli, in ploskali ljudje, ki je niso umeli. Tisti, ki so umeli, so ploskali, ker so si mislili: „Saj nismo mi tisti!“ Vprašamo pa: Kdo so tisti in koliko je bilo sploh takih v gledišču, ki bi se bili čutili zadete! V tem tiči rešitev uganke in zato se mi vidi popolnoma neopravičeno zgražanje na eni in triumfovanje na drugi strani radi tega, ker se je ploskalo. Število tistih, ki so ploskali radi tendence igre, je bilo gotovo jako majhno. Farsja je ugajala pač sama na sebi! Zato pa so nemara še najbolj ploskali tisti, ki niso umeli! In to je dobro znamenje za Cankarjevo umetnost, kajti s tem je dokazano, da se da Cankarjevo delo tudi naivno uživati, kar bi bilo izključeno, če bi ne bilo umotvor. Lepo, napol nago žensko telo, obliko od bajne mesečine, no, kar molčimo! Z umetniškega stališča seveda nekoliko grobo sredstvo, a tu umestno, ker je hotel Cankar ad oculos demonstrirati. „Vam ugaja, kajneda? Vidite, kakšni ste, hinavci?“ tako si je mislil Cankar. Po moji sodbi se je pisatelju v celi farsji baš to najbolj posrečilo, dasi sem uverjen, da je bilo v gledišču ubogo malo takih, ki so se zavedeli, da so se mu usedli na limanice.

Z drugega vidika pisano oceno tega dela Cankarjevega prinašamo neposredno za tem poročilom.

Dne 18. januarja se je uprizorila prvič na našem odru tridejanska drama „Nepoštenost“ (I disonesti), spisal Girolamo Rovetta, poslovenil E. Kristan. Kdo se ni ob uprizoritvi te igre domislil Schillerjevega „Das ist der Fluch der bösen Tat...? Greh rodi greh, nepoštenost je vzrok nepoštenosti. Vprašamo samo, če je bilo res tako neizogibno, da je postal Carlo Moretti radi tega defraudant, ker je bila prej njegova žena nepoštena. Zunanje okolnosti se nikakor ne vidijo tako silne, da bi se moralo zgoditi kaj takega, a tudi psihološko ni stvar kdovekako utemeljena. Carlo, ki baš zasleduje nepoštena dejanja drugega in se zgraža ob njem, pa uaj bi se tako lahko odločil za enako dejanje? On, ki je ravnokar tako strašno ogorčen spričo nepoštenosti svoje žene, pa da bi...? Čast! Kako more govoriti o časti tisti, ki vrši nečastno dejanje? Navideznost, to pač! Radi tega, da bi ljudje ne prišli na sled dejanjem njegove žene, se da Carlo Moretti zapeljati v nepoštenost, dasi ne-

varnost ni baš velika, da bi se zvedelo vse tisto . . . Tudi nam ni prav umevno, kako je moglo ostati Carlu grešno razmerje njegove žene do predstojnika njegovega tako dolgo prikrito. No, kar nam ni prav jasno v značaju Čarlovem, gre nemara na rovaš njegovega italijanskega temperamenta in pa miljeja, ki nam ni povsem znan. Z neodoljivo logiko dejanje pač ne sledi dejanju, a če vpoštevamo ravnokar omejneno, potem lahko vse ono velja. Vobče moramo reči, da je igra zasnovana s preudarkom in veliko spretnostjo. Kar se tiče zunanjega dejanja, zunanje tehnike, se ujema in sklada vse jako lepo. Samo nenavadna in nenadna smrt Sigismondova je „izvita iz trte“. -- Nekoliko spominja ta drama na Bernsteinovega „Tatu“ in pač tudi na Ibsenovo „Noro“.

Predstava je bila lepa. Gospa Borštnikova (Elisa) in gospod Nučič (Carlo) sta se jako dobro poglobila v svoji vlogi in tudi v laški temperament svojih junakov.

Dne 21. jan. pa smo imeli primiero Meškove dramske slike v treh dejanjih „Na smrt obsojeni“. Prvo hibo je napravil gospod pisatelj pri tem svojem delu s tem, da mu je dal naslov, pod katerega se da subsumirati več, nego nam je nameraval nuditi „Na smrt obsojeni!“ Kaj vse bi se dalo pričakovati od tega naslova? In pričakovalo se je, odtod tisto razočaranje, ki se je kazalo pri občinstvu in kazalo pri kritiki. Druga napaka je to, da nedostaje tej dramski sliki junaka, okoli katerega bi se osredotočevalo vse dejanje. Po nameri gospoda pisatelja bi imel biti kaplan Vinko Dolinar tisti junak, toda preveč je omejil njegovo vlogo in tako stopa v igri zdaj ta, zdaj ona oseba bolj v ospredje, to pa je seveda neugodno za celotni vtisk. Sicer se je izkazal gospod Meško prav spretnega dramatika. Vsako dejanje samo zase je dokaj efektno, nastopi se menjavajo hitro in sploh je vedno dovolj življenja na odru. Če ne zahtevamo več, nego nam je pisatelj nuditi hotel, če smatramo njegov proizvod za ljudsko igro, kar v istini je, potem moramo reči, da smo videli že mnogo slabše igre na našem in tujih odrih. Igrri je škodovala morda nekoliko tudi cenzura. Kajti če posega pri takih stvareh tuja roka vmes, je vedno slabo. Vsekakor pa je Meškova igra važen dokument v zgodovini koroških Slovencev, dokument, ki bo pričal še poznim rodovom, kaj je storila iz uboega koroškega Slovence — nemška kultura. Prizori, ki jih vidimo v Meškovi drami, so, žal, le prepristni. Tudi Gelb, njegov sin Pepe, pisar Pevec in kmet Zabernik so Slovenci, a kaki Slovenci! V tem baš tiči tragika, da slovenski narod po zaslugi protektorjev nemških šol tudi moralno propada. Kajti le materina beseda sega do srca, le ona ima vzgojevalno moč. Mislimo, da se ne motimo, ako trdimo, da nam pisatelj s svojo igro ni hotel pokazati samo trpljenja koroških Slovencev, temveč tudi zle posledice, ki jih rode v moralnem pogledu sedanje koroške razmere. Igra se bo dala, če bo gospod pisatelj hotel, popraviti tako, da se bo obdržala stalno na repertoarju.

Ponovila se je igra dne 26. januarja popoldne.

B. Opera. Operne in operetne predstave smo imeli od zadnjega poročila sem sledeče:

Dne 2. januarja se je pela četrtič Gounodova opera „Romeo in Julija“, dne 10., 14. in 16. januarja se je uprizorila našemu občinstvu še iz prejšnjih časov toli priljubljena opereta „Mamzelle Nitouche“ z gospodično Grossovo v naslovni vlogi, dne 12. januarja so peli četrtič Parmovega „Nečaka“, a dne 24. in 26. januarja po daljšem premoru zopet „Zvonove Korneviljske“.

Dr. Fr. Zbašnik.

Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Ivan Cankar. Farsa v treh aktih. O delu in o kritiki.

Zopet smo gledali novega Cankarja na slovenskem odru, novega in zelo cankarskega Cankarja. Trikrat, pri premieri in pri dveh reprizah sta se zabavala snob in mob in še tisti redki nekateri, ki so stopili v skromno svetišče naše pasterke Talije z očmi, vrednimi večera s Cankarjevo firmo.

Gospoda kritiki so v nekritičkem zanosu že tolikanj predrdrali vsebino „Pohujšanja v dolini šentflorjanski“, da bi se mi zdelo škoda lepe farse, če bi se vrgla k njih čedi še moja malenkost. Snov ni nova, to so tudi zapazili naši Atenci, ki jim bodi čast in slava zdaj in na veke, amen. V posameznostih jo že poznamo iz „Štefana Poljanca“, iz „Mesečine“ in iz drugih Cankarjevih zgodb, poznamo nje tendenco iz značaja Cankarjeve umetnosti, kakršna je v celoti, in si razlagamo nje namen po stališču, ki ga zavzema avtor v veliki Sahari naše umetniške produkcije in po vrednosti lavorik, ki mu jih vije toli hvaležna domovina, posebljena v nekritičkih in v kritikastrih.

Pribijmo to: „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“ je ostra, strupena, besna satira na slovenske literarne in umetniške razmere, in če priznavamo, da je pravična in zaslužena, bomo rekli, da je strašna. Pene, ki so bruhnile nanjo, so priznanje in so logično tisti uspeh, ki ga je avtor pričakoval, bolje rečeno: hotel. Cankarjev bič je škorpiljon, pa najsi pada v hiperbolah in parabolah, ali naravnost, v premi črti, ki je umevna tudi povprečni bistrournosti. V „Pohujšanju“ je seveda vse simbolika; za vsem se skriva globlji zmisel: za nemoralnostjo Šentflorjančanov, za očetovstvom rodoljubov, za njih suženjskim kotavom, ki ga naposled naredo čudni Jacinti v še bolj suženjski nestrpnosti, ki jih kmalu navda proti gospodstvu umetnika, in v himni sv. Alojzija, ki jo zapoje nazadnje v naivnem veselju nad odhodom Petra Kobarja, ki je prišel z Jacinto po svoje zmagoslavje in jih zapušča sredi svatbe, on, ki je vzkliknil že v drugem dejanju:

— Za malo je umetniku,
da bi nad to golaznijo kraljeval!

Z rezgetom veselja so konstatovali umni Radamantje, da farsa manjka dramskega zapletka, ki igra vendar toliko vlogo v naših šekspirstvih s kobilami in brez kobil. Dramski zapletek! Dramska tehnika! Kako šolarski se mi vidi ta ugovor! V peti šoli sem hotel pisati veliko dramo „Solzislav Hejslovan ali sedem naglavnih grehov“; vzle sem knjigo „Die Kunst, Dramatiker zu werden, oder untrügliche Anleitung, Tragödien, Komödien, Schwänke und Librettos binnen acht Tagen zu verfassen und niederzuschreiben“. Prepisal sem si shema in sem napolnil ekspozičijo, višek, preobrat, katastrofo in vse drugo z grozopolnimi in sila genljivimi dogodki; vso to rusko salato sem pretil v pravilne kvinarje in ko je bila gotova, sem zardel in sem jo raztrgal, dasi sem bil v peti šoli. So pa možje, ki se iz pete šole sploh ne ganejo. Evo vam jih, na izbiro; skoro bodo po vinarju ducat, tolika je njih konkurenca med seboj. Dramska tehnika! Tehniko si dela talent sam, tehnika se ravna po snovi in po značaju snovi; česar ne bi prenesla „Phédra“, „Julij Cezar“ in „Devica Orleanska“, da navedem par primerov, to je „Pohujšanju“ pogoj. Tehnika je takrat slaba, kadar gledalci zaspe; in še takrat ne vedno, ker so gledalci, ki zaspe zaradi lastne neumnosti. Ali ste pa videli občinstvo pri Cankarjevi farsii, kako je z napetostjo sledilo „konfuznemu delu brez dramskega zapletka“ in je spremljalo dejanje za dejanjem s frenetskim poskanjem?

Cvetle so glose k temu ploskanju . . . Gotovo: mnogo jih je prišlo prvokrat zaradi „pohujšanja“. In bili so nezadovoljni, ker ga niso našli dovolj. Ampak, za Kriščevo voljo, ljudje moji dragi, hiša je bila vendar trikrat natlačeno poina! In ves ta čas je opravljala vaša takozvana kritika svoj prijazni posel! Drugič so gledalci vendar umeli, in navzlic temu jim je ugajalo; kdor se je kremžil, je vedel zakaj . . .

Čisto prepričan sem in pozitivno vem, da bi bil Cankar zadovoljen z manjšim aplavzom, morda celo z drugimi rečmi; ampak, njegova smola je ta, da je vihnel jermen satire z roko umetnika in da je ustvaril umotvor, ki se ne posreči vsakomur, kdor pri nas krpa in krpani. Strup je postal estetska naslada, in tisti, ki se je poharlekinil, ni kapucin, temveč šentflorjančan. Ta neuspeh je po mojem za avtorja pravična kazen. Za malo je umetniku, da bi se s to golaznijo boril! In čestitam Cankarju na tem lepem neuspehu . . .

Bila bi neumnost ali laž, če bi kdo rekel, da imajo biti osebe rodoljubov šentflorjanskih osebe in ne personifikacije. V vseh od prvega do zadnjega se predstavlja pred vsem lenoba in zabitost gotovega miljeja, in ne toliko tistih, ki molče, temveč tistih, ki govorijo, ker ne marajo ostati filozofi . . . Tista lenoba je to, tista ošabna in bedasta lenoba, ki si igra narod, igra družbo, igra kulturo, igra mecenatstvo in igra svoje dolžnosti do vsega tega: na mizi mora stati šampanjec, ampak ker je predrag za skopuha, naj bo bakrska vodica z Močotovo etiketo. Tako; gostija je prirejena, zbrani so gostje, dvigne se napitnica: „Slavna gospodal Mi — naša — lepa naša — dični — mnogozaslužni — domovina — krepko naprej — ne vdajmo se — Triglav — Adrija — bela Ljubljana!“ In tako dalje, mnogo lepih besed in polovico toliko slabega dela, pri vsem tem pa niti najmanjšega poštenega stremljenja. Da bi vendar že enkrat vrag pobral našo slavno letargijo! Tja, kjer bič satire ne zadeva, pač tudi ne pada; punctum!

Cankar je podal v „Pohujšanju“ chef d'oeuvre; če premore slovenska dramska literatura lepši akt od drugega v tej farsii, pa naj me pri priči — pardon, skoraj sem se zagovoril. Če to ni poem! In njegovi kritiki so dozoreli za Smrekarja, njih pobalinstvo za bič. Mislim tukaj dnevno in deloma tudi periodsko časopisje; rado-veden sem, kaj si mislijo v tujini, ko vidijo, kako nizke cunje si pripenja ponekod umetniška ocena. Poštena je bila samo v „Narodu“ in v „Dom in Svetu;“ gospod dr. Lampe je povedal o „Pohujšanju“ sicer tisto, kar smo pričakovali, toda kot zastopnik načelne katoliške kritike je osramotil rokovnjače, ki so se iz osebnosti do golega slekli ne le gentlemanskega, temveč tudi rokovnjaškega takta.

Uprizoritev je bila tako dobra, kakor dobre smo mogli pričakovati, a ne tako fina, kakor bi se je bili želeli. Relativno izborna je bila kreacija gospe Kreisove kot Jacinte: živa, naravna, izrazovita, simboliški vlogi prikladna. Ostale moči, pred vsem gg.: Dragutinovič, Danilo in Povhe, za njimi drugi v manjših vlogah, so po možnosti storile svojo dolžnost.

In zdaj naj še povem, da to ni kritika, ker kritike ni. Pravica publike je, da ploska ali žvižga, kar ji drago; in pravica filozofov, da molče. Pokalпали nam ne boste hodili nad umetnost, zdaj ne in ne na večne čase. Ako so prizadeti rado-vedni, zakaj da ne, sem jim na razpolago še v bodoče, drugje, in jaz, ne uredništvo.

Vladimir Levstik.

Med revijami

„**Mlada Hrvatska**“. Glasilo Starčevićanskog djačtva. To je nov list hrvatske učee se mladeži, ki jo izdaja „Literarni klub Starčevićanske akademske mladosti“ v Zagrebu. Odgovorni urednik mu je Z. Grotič, kateremu je pošiljati tudi naročnino. Celoletna naročnina znaša 5 K, za pol in četrt leta razmeroma manj. Posamezne številke se prodajajo po 50 h. Prva številka prinaša med drugim raznovrstnim gradivom tudi simpatično pisan članek o našem Aleksandrovu izpod peresa gosp. Fr. Golovića ter prevod Aškerčeve balade „Auto da fe“ iz zbirke „Mučniki“.

Moderni Revue je v XIII. letniku izpolnila obljubo, dano pred letom. Vsebina je izbrana in odlična. Zastopani so domači in inorodni pisatelji. Z originalnimi prispevki so se oglasili znani Ot. Březina, V. Dyk, I. Hilbert, Karásek ze Lvovic, M. Marten in drugi. Prevodi so iz francoščine, ruščine in nemščine. Po vsebini v tem letniku prevladujejo eseji, kritike in referati o gledišču in razstavah. Polemike je razmeroma dosti; pa je tudi rezna in rezka. Leposlovni del se je skrčil in se bo letos menda ša bolj. Ilustracije so od Fesfilaktova, Gunguina, de Grousa, Kemopffa, Moreana in Renoira. Izvedene so ukusno.

Dr. D.

Slavjanskija Izvěstija 1907. št. 3. so prinesla več ruskih prevodov slovanskih pesmi iz peresa N. N. Noviča. Prevedeni sta Vilharjevi „Meč, pero in plug“, „Priglasenje na ples“, Zupančičeva „Zlata ptička“, Aškerčeva „Trije potniki“ in Aleksandrovljeva „Kmečka pesem“ (kjer je iz Izidorja nastal Andrej). — Med knjižnimi ocenami, ki se nahajajo v tem zvezku, je omeniti zlasti oceno Aškerčevih, „Junakov“. Andrej Sirotnin, ki je pred dvema letoma o Aškercu obširneje izpregovoril v istih „Slav. Izv.“, govori tu o novejših treh knjigah Aškerčevih, o „Primožu Trubarju“, o „Mučenikih“ in „Junakih“. Rus ne more razumeti Aškerčevega svetovnega naziranja, ki „razen človeka na svetu ne vidi ničesar“; tendenciozne pesnitve mu „stojе na strani od ceste, koder ide istinita umetnost.“ Sirotnin poroča, da je za svojega bivanja v Ljubljani čul, da misli Aškerc pesniški obdelati slike iz rusko-japonske vojne, ko je ob Tihem morju prelita ruska kri dala tako mogočno pobudo notranjemu razvitku ruskega naroda. V številki 5. (junij-september 1907) je Sirotnin prevedel Aškerčevo „Rusko vas“.

Dr. Fr. Hešič.

Splošni pregled

O **Simonu Gregorčiču** je v „Danici“, v koledarju hrvaškega „Društva sveto-jeronimskoga“ (= Mohorjeva družba) za leto 1908., napisal članek g. Ante Cividini. Gospod Cividini se očitno živo zanima za Slovence; kolikor vem, je baš on govoril v imenu hrv. akademiške mladeži pri odkritju Vilharjevega spomenika v Postojni. Kdaj prinese/katera slovenska knjiga (pošebe še za ljudstvo) spis o hrvaškem pesniku? Udarimo sami sebe, ko trdimo, da mi delamo za hrv.-slov. zajednico!

Dr. Fr. Hešič.

Prevodi iz tujih jezikov. Kakor se nam poroča, izda g. Ivo Sorli v prevodu zbirko Maupassantovih novelic, in sicer izide zbirka v kratkem pri Bambergu.

Dr. Jos. Karásek, „Havlíček in Slovenci“. O znamenitem češkem političarju Havličku, ki je l. 1848. odločilno posegel v smer češke politike, ki pa ga je par let potem zrušil Bachov absolutizem, je l. 1869 izšla posebna brošura (ponatisk iz „Slov. Naroda“). Glaser jo imenuje v svoji „Zgodovini slovenskega slovstva“ na dveh mestih, (III., 145, IV. 420), a jo pripisuje enkrat Bož. Raiču, drugič A. Tomšiču. Dr. Jos. Karásek, češki pisatelj, ki je lani pri Göschenu objavil svojo: „Geschichte der slav. Lit.“, je letos v smotri „Nova Doba“ (št. 10., 11., 12.) priobčil študijo o tej slovenski knjižici, ki je po knjižnicah ni mogel dobiti, ki pa so mu na poziv v „Slovanu“ z njo postregli gosp. okr. glavar Pirc, g. Valenčič v Trnovem in prof. dr. Šlebinger. Prof. Šlebinger je Karasku sporočil, da je brošuro spisal B. Raič. Raič jo je napisal iz hvaležnosti do svojega učitelja „slovanske politike“ ter dokazoval, kak vpliv je imelo mišljenje Havličkovo tudi na Slovence, kako nas je zlasti seznanilo z ruskimi razmerami in s slovansko mislijo, ki smo jo dotle umeli romantično. Raič je Havličkov životopis vzel doslovno iz „Slovnika naučnega“, a vanj so vpletene kulturno-zgodovinske in politične paralele s Slovenci (tako n. pr. o razmerah v bogoslovnici graški in mariborski). „Pri vsakem političnem koraku“, pravi Raič, „bi Slovenci morali misliti na jugoslovansko združenje... Mi Slovenci moramo gravitirati k jugoslovanskemu središču v Zagrebu... Svetišče muz in vseučilišče jugoslovansko naj bo ognjišče in središče naše... v Ljubljano pravniško akademijo, a ne vseučilišča!“ — Nato popolnjuje Karásek še životopis Raičev po privatnih podatkih Glaserjevih, Murkovih i. t. d. *Dr. Fr. I.*

Tri častne nagrade za razstavo z geslom „Otrok“ — eno za 100 K in dve po 50 K — razpisuje „Splošno slovensko žensko društvo“ v Ljubljani za tri najboljše ilustracije slovenskih pravljic, oziroma za tri najboljše otroškemu razumu primerne slike ali risbe, katerim je zajeta snov iz slovenskih pravljic, bajk ali narodnih pesmi. Glede poslanih umetnin bode razsojala posebna jury, sestavljena iz slovenskih umetnikov, literatov in pedagogov. Vse sprejete slike in risbe se izlože občinstvu na ogled in v nakup. Slovenski umetniki naj blagovolijo vposlati svoja konkurenčna dela najkasneje do 15. maja t. l. brez podpisa ter naj predlože v zaprtem ovitku, na katerem je zapisano geslo, priimek in naslov. Isto geslo naj se zapiše tudi na zadnji strani slike.

Listnica uredništva. Gosp. Miloš. Neparabno! — Gosp. B—t. Vaša enodejanka diši vendar malo preveč po — žganju. Ker zahtevate moško, da Vam izrečemo odkrito sodbo, naj Vam povemo, da nismo mogli v tem Vašem proizvodu zaslediti ničesar, kar bi obetalo talent. Sicer pa se nam zdi, da ste še jako mladi, zato ni treba, da Vam naša sodba podere vse upe.

